

ನಳ ದಮಯಂತಿ ಕಥೆ

ನಲ-ದಮಯಂತಿ (ಕನ್ನಡ)

ತ್ವಮೇವ ಮಾತಾ ಚ ಪಿತಾ ತ್ವಮೇವ
ತ್ವಮೇವ ಬಂಧುಶ್ಚ ಸಖಾ ತ್ವಮೇವ |
ತ್ವಮೇವ ವಿದ್ಯಾ ದ್ರವಿಣಂ ತ್ವಮೇವ
ತ್ವಮೇವ ಸರ್ವಂ ಮಮ ದೇವದೇವ ||

ಹಿಂದೀ ಲೇಖಕರು : ಜಯದಯಾಲ ಗೋಯಂದಕಾ

ಅನುವಾದಕರು : ತಿ.ನಂ. ಶ್ರೀ. ತಂಡಗ

ಪರಿಷ್ಕರಣೆ : ಕೀರ್ತನಾಚಾರ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಮಣದಾಸ ವೇಲಣಕರ್

॥ ಶ್ರೀ ಹರಿಃ ॥

ನಮ್ರ ನಿವೇದನ

ಅಚುತುರ್ವದನೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ದ್ವಿಬಾಹುರಪರೋ ಹರಿಃ |

ಅಭಾಲಲೋಚನಃ ಶಂಭುಃ ಭಗವಾನ್ ಬಾದರಾಯಣಃ ॥

ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರು ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರೂ, ಎರಡು ಭುಜಗಳುಳ್ಳ ವಿಷ್ಣುವೂ ಮತ್ತು ಲಲಾಟದಲ್ಲಿ ತ್ರಿತೀಯ ನೇತ್ರವಿಲ್ಲದ ಶಂಕರರೂ ಅರ್ಥಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು, ಮಹೇಶ್ವರ ಸ್ವರೂಪರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಶ್ರೇಯ ಸ್ಕರ ವಿಲಕ್ಷಣ ವಿಷಯಗಳಿದ್ದಾವೋ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರ ಉಚ್ಚಿಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ. 'ವ್ಯಾಸೋಚ್ಚಿಷ್ಟಂ ಜಗತ್ಸರ್ವಮ್' ಇಂತಹ ವೇದವ್ಯಾಸರು ಜೀವಿಗಳ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಾಭಾರತದ ರಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಮಹಾಭಾರತದ ಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತ ತತ್ವಜ್ಞ ಭಗವತ್ ಪ್ರೇಮೀ, ಮಹಾಪುರುಷ ಸೇರಜೀ ಶ್ರೀಜಯದಯಾಲಜೀ ಗೋಯಂದಕಾರವರು ಮಾಡಿರುವರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಮೂಲಕ ಮೂಲರೂಪದಿಂದ ಮತ್ತು ಸೇರಜೀಯವರ ಮೂಲಕ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತರೂಪದಿಂದ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲರಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿ ಕೆಲವು ಕಥೆಗಳನ್ನು ಆರಿಸಲಾಯಿತು. ಈ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಶಕ್ತಿ ಇದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಓದುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷ ಲಾಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ನಳ- ದಮಯಂತಿಯ ಕತೆ ಓದುಗರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತಪಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡಿಗರು ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಸ್ವತಃ ಓದಿ ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಓದಲಿಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸಬೇಕೆಂದು ನನ್ನ ವಿನಮ್ರ ನಿವೇದನೆ ಇದೆ.

ವಿನೀತಿ-

ಸ್ವಾಮಿ ರಾಮಸುಖದಾಸ್

ಸೂಕ್ತಿಗಳು

ವೈಷಮ್ಯಮಪಿ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾ ಗೋಪಾಯಂತಿ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಃ |
ಆತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ ಸತ್ಯೋ ಜಿತಃ ಸ್ವರ್ಗೋ ನ ಸಂಶಯಃ ||

(೨೦/೮;೨೪/೨೫)

‘ಉತ್ತಮ ಕುಲದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಅತ್ಯಂತ ಭಾರಿ ಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಬಿದ್ದರೂ ತಾವೇ ತಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅವರು ಸ್ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಸತ್ಯ ಎರಡರ ಮೇಲೆಯೂ ವಿಜಯ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇ ಇಲ್ಲ’.

ರಹಿತಾ ಭರ್ತೃಭಿಶ್ಚಾಪಿ ನ ಕ್ರುದ್ಯಂತಿ ಕದಾಚನ |
ಪ್ರಾಣಾಂಶ್ಚಾರ್ಜಿತೃಕವಚಾನ್ ಧಾರಯಂತಿ ವರಸ್ತ್ರೀಯಃ||

(೨೦/೯;೨೪/೨೬)

‘ಶ್ರೇಷ್ಠ ನಾರಿಯರು ತಮ್ಮ ಪತಿಯಿಂದ ಪರಿತ್ಯಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೂ ಎಂದಿಗೂ ಕ್ರೋಧ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸದಾ ಸದಾಚಾರ ರೂಪೀ ಕವಚದಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.’

ಅಸ್ಥಿರತ್ವಂ ಚ ಸಂಚಿಂತ್ಯ ಪುರುಷಾರ್ಥಸ್ಯ ನಿತ್ಯದಾ |
ತಸ್ಯೋದಯೇ ವ್ಯಯೇ ಚಾಪಿ ನ ಚಿಂತಯಿತುಮರ್ಹಸಿ ||

(೨೯/೧೨)

‘ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ದೊರೆಯುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳೂ ಸದಾ ಅಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ವಿನಾಶಶೀಲವಾಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಯೋಚಿಸಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿ ಅಥವಾ ನಾಶ ಆದಾಗ ನೀನು ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಡ.’

ವಿಷಮಾವಸ್ಥಿತೇ ದೈವೇ ಪೌರುಷೇಫಲತಾಂ ಗತೇ |
ವಿಷಾದಯಂತಿ ನಾತ್ಮಾನಂ ಸತ್ತ್ವೋಪಾಶ್ರಯಿಣೇ ನರಾಃ ||

(೨೯/೧೪)

‘ದೈವ (ಪ್ರಾರಬ್ಧ) ಪ್ರತಿಕೂಲವಾಗಲಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷಾರ್ಥ ನಿಷ್ಫಲವಾಗಲಿ ಹೋಗಲಿ, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ತ್ವ ಗುಣದ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಮನುಷ್ಯನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಷಾದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.’

ಸರ್ವಃ ಸರ್ವಂ ನ ಜಾನಾತಿ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ನಾಸ್ತಿ ಕಶ್ಚನಃ |
ನೈಕತ್ರ ಪರಿನಿಷ್ಠಾಸ್ತಿ ಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪುರುಷೇ ಕ್ವಚಿತ್ ||

(೨೨/೮)

‘ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಸರ್ವಜ್ಞರಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನದ ಘನತೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ.’

॥ ಶ್ರೀ ಹರಿಃ ॥

ನಳ-ದಮಯಂತಿ ಕಥೆ

ಕರ್ಕೋಟಕಸ್ಯ ನಾಗಸ್ಯ ದಮಯಂತ್ಯಾ ನಳಸ್ಯ ಚ |

ಋತುಪರ್ಣಸ್ಯ ರಾಜರ್ಷೇಃ ಕೀರ್ತನಂ ಕಲಿನಾಶನಮ್ ||

ಮಹಾತ್ಮಾ ಅರ್ಜುನನು ಅಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಂದ್ರಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದನು. ಆಗ ಪಾಂಡವರು ಕಾಮ್ಯಕ ವನದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ರಾಜ್ಯದ ನಾಶ ಮತ್ತು ಅರ್ಜುನನ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಬಹು ದುಃಖ ಪಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಧರ್ಮರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಭೀಮಸೇನನಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾ ಇರುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಹರ್ಷಿ ಬೃಹದಶ್ವರು ಅವರ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವುದು ಕಂಡು ಬಂತು.

ಮಹರ್ಷಿ ಬೃಹದಶ್ವರು ಬರುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಧರ್ಮರಾಜಾ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಧಿಗನುಸಾರ ಪೂಜಿಸಿ, ಆಸನದ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದನು. ಅವರು ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದ ನಂತರ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಅವರಿಗೆ ತನ್ನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ಪ್ರಾರಂಭ ಮಾಡಿದನು. ಆತನು ಹೇಳಿದನು - ಮಹಾತ್ಮರೇ ! ಕೌರವರು ಕಪಟ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಮೋಸದಿಂದ ಜೂಜಾಡಿದರು ಮತ್ತು ಏನೂ ತಿಳಿಯದ ನನ್ನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿ ನನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಕಿತ್ತುಕೊಂಡರು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರು ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯಳಾದ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಎಳೆದು ತಂದು ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ಅಪಮಾನ ಗೊಳಿಸಿದರು. ಅವರು ಕಡೆಗೆ ನಮಗೆ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವನ್ನು ಹೊದಿಸಿ ಘೋರ ವನಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು. ಮಹರ್ಷಿಗಳೇ ! ಈ ಭೂಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ನನ್ನಂತಹ ಭಾಗ್ಯಹೀನನಾದ ರಾಜನು ಮತ್ತೆ ಯಾರಿದ್ದಾರೆ? ನೀವೇ ಹೇಳಿರಿ. ನನ್ನಂಥಹ ದುಃಖಿಯಾದವರನ್ನು ಬೇರೆಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನೀವು ನೋಡಿದ್ದಾಗಲೀ ಕೇಳಿದ್ದಾಗಲೀ ಇದೆಯೇ ?

ಮಹರ್ಷಿ ಬೃಹದಶ್ವರು ಹೇಳಿದರು - 'ಧರ್ಮರಾಜನೇ! ನೀನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ನಿನಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ದುಃಖ ಮತ್ತು

ಹತಭಾಗ್ಯನಾದ ರಾಜನ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ನಾನು ಬಲ್ಲೆನು. ನಿನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ನಾನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ'.

ಧರ್ಮರಾಜ ಯುಧಿಷ್ಠಿರನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿದ ನಂತರ ಮಹರ್ಷಿ ಬೃಹದಶ್ವರು ಹೇಳಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದರು.

ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರ

ಧರ್ಮರಾಜನೇ ! ನಿಷಧ ದೇಶದಲ್ಲಿ ವೀರಸೇನನ ಮಗ ನಳ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿದ್ದನು. ಆತ ಬಹಳ ಗುಣವಂತನೂ, ಪರಮ ಸುಂದರನೂ, ಸತ್ಯವಾದಿಯೂ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯನೂ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಿಯನಾದವನೂ, ವೇದಜ್ಞನೂ ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಭಕ್ತನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಆತನ ಸೈನ್ಯ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡದಾಗಿತ್ತು. ಆತ ಸ್ವತಃ ಅಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಬಹು ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದನು. ವೀರ, ಯೋಧ, ಉದಾರಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಬಲ ಪರಾಕ್ರಮಿಯೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಜೂಜಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಪ-ಸ್ವಲ್ಪ ಒಲವಿತ್ತು.

ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿದರ್ಭ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಭೀಮ ಎಂಬ ರಾಜನು ರಾಜ್ಯಭಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆತನೂ ನಳನಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿ ಸರ್ವಗುಣ ಸಂಪನ್ನ ಮತ್ತು ಪರಾಕ್ರಮಿಯಾಗಿದ್ದನು. ಆತನು ದಮನ ಋಷಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನಗೊಳಿಸಿ ಅವರ ವರದಾನದಿಂದ ಮೂವರು ಪುತ್ರರು ಮತ್ತು ಒಬ್ಬ ಪುತ್ರಿ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸಂತಾನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಪುತ್ರರ ಹೆಸರು - ದಮ, ದಾಂತ ಮತ್ತು ದಮನ, ಪುತ್ರಿಯ ಹೆಸರು- ದಮಯಂತಿ. ದಮಯಂತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಮಿಗೆ ಸಮವಾದ ರೂಪವತಿಯಾಗಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯ ಕಣ್ಣುಗಳು ವಿಶಾಲವಾಗಿದ್ದವು. ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷರಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅಂತಹ ಸುಂದರಿಯಾದ ಕನ್ಯೆಯು ನೋಡಲು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ವಿದರ್ಭದಿಂದ ನಿಷಧ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ನಳ ಮಹಾರಾಜನ ಎದುರಿಗೆ ದಮಯಂತಿಯ ರೂಪ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ನಿಷಧ ದೇಶದಿಂದ ವಿದರ್ಭಕ್ಕೆ ಹೋದವರೂ ಕೂಡ ದಮಯಂತಿಯ ಮುಂದೆ ನಳ ಮಹಾರಾಜನ ರೂಪ, ಗುಣ ಮತ್ತು ಪವಿತ್ರ ಚರಿತ್ರೆಗಳ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದರಿಂದ ಇವರಿಬ್ಬರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಅನುರಾಗ ಉದಿಸಿತು.

ಒಂದು ದಿನ ರಾಜಾ ನಳನು ತನ್ನ ಅರಮನೆಯ ಉದ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು

ಹಂಸಗಳನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಆತನು ಒಂದು ಹಂಸವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡನು. ಅದು ಹೇಳಿತು. - “ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟರೆ ನಾವೆಲ್ಲಾ ದಮಯಂತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ನಿಮ್ಮ ಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವೆವು ಅದರಿಂದ ಆಕೆಯು ನಿನ್ನನ್ನು ಖಂಡಿತ ವರಿಸುವಳು”. ನಳನು ಹಂಸವನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಅವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಾರಿ ಕೊಂಡು ವಿದರ್ಭ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋದವು. ದಮಯಂತಿಯು ತನ್ನ ಬಳಿ ಬಂದ ಹಂಸಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ಅವುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಓಡಿದಳು. ಅವಳು ಯಾವ ಹಂಸವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಮುಂದಾಗುತ್ತಿದ್ದಳೋ ಅದೇ ಹಂಸವು ಹೇಳುತ್ತಿತ್ತು - ಹೇ ದಮಯಂತಿ ! ನಿಷಧ ದೇಶದಲ್ಲಿ ನಳ ಎಂಬ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರಂತೇ ಸುಂದರನಾಗಿಹನು. ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಸುಂದರರು ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಕಾಮದೇವನ ಪ್ರತಿರೂಪವೇ ಎಂಬಂತಿದ್ದಾನೆ. ನೀನು ಅವನ ಪತ್ನಿಯಾದರೆ ನಿನ್ನ ಜನ್ಮ ಮತ್ತು ರೂಪ ಎರಡೂ ಸಫಲವಾಗುವವು. ನಾವು ಸುತ್ತಾಡಿ-ಸುತ್ತಾಡಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಗಂಧರ್ವರನ್ನು, ಮನುಷ್ಯರನ್ನು, ಸರ್ಪ ಮತ್ತು ರಾಕ್ಷಸರನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೇವೆ. ನಳನಿಗೆ ಸಮಾನ ಸುಂದರ ಪುರುಷ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ. ನೀನು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ರತ್ನವಾಗಿರುವಂತೆಯೇ, ನಳನು ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಭೂಷಣವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರ ಜೊತೆಯು ಬಹಳ ಸುಂದರವಾಗುವುದು. ಆಗ ದಮಯಂತಿಯು ಹೇಳಿದಳು - ‘ಹಂಸವೇ ! ನೀನು ನಳನೊಡನೆಯೂ ಇಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಹೇಳು’ ಹಂಸವು ನಿಷಧ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ನಳನೊಡನೆ ದಮಯಂತಿಯ ಸಂದೇಶವನ್ನು ಹೇಳಿತು.

ದಮಯಂತಿ ಹಂಸದ ಮುಖದಿಂದ ನಳ ಮಹಾರಾಜನ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಆತನನ್ನು ಪ್ರೇಮಿಸತೊಡಗಿದಳು. ಅವಳ ಆಸಕ್ತಿ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಿತು. ರಾತ್ರಿ-ಹಗಲೂ ಆತನದೇ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಶರೀರ ಮಂಕಾಯಿತು ಮತ್ತು ಕೃಶವಾಯಿತು. ಅವಳು ದೀನಳಂತೆ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸಖಿಯರು ದಮಯಂತಿಯ ಹೃದಯದ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡು ವಿದರ್ಭ ರಾಜನಲ್ಲಿ ‘ನಿಮ್ಮ ಪುತ್ರಿಯು ವಯಸ್ಕಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ’ ಎಂದು ವಿನಂತಿಸಿಕೊಂಡರು. ರಾಜಾ ಭೀಮನು ತನ್ನ ಮಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ವಿಚಾರಮಾಡಿದನು. ಕೊನೆಗೆ ನನ್ನ ಮಗಳು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಳಾಗಿರುವಳೆಂಬ ತೀರ್ಮಾನಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅವಳ ಸ್ವಯಂವರ ಏರ್ಪಡಿಸ ಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ಅವನು ಎಲ್ಲಾ ರಾಜರುಗಳಿಗೂ ಸ್ವಯಂವರದ ಆಹ್ವಾನ

ಪತ್ರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು ಮತ್ತು ರಾಜರುಗಳಿಗೆ ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಪ್ರಯೋಜನ ಪಡೆಯಬೇಕು ಹಾಗೂ ನನ್ನ ಮನೋರಥವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದನು. ದೇಶ-ದೇಶಗಳ ನರೇಶರು ಆನೆ, ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ರಥಗಳ ಶಬ್ದದಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಮೊಳಗಿಸುತ್ತಾ ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ವಿದರ್ಭ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿದರು. ಭೀಮನು ಎಲ್ಲರ ಸ್ವಾಗತ-ಸತ್ಕಾರದ ಸಮುಚಿತ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದನು.

ದೇವರ್ಷಿ ನಾರದ ಮತ್ತು ಪರ್ವತ ಋಷಿಯ ಮೂಲಕ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರದ ಸಮಾಚಾರ ದೊರೆಯಿತು. ಇಂದ್ರಾದಿ ಲೋಕಪಾಲಕರೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಸಮೂಹ ಹಾಗೂ ವಾಹನಗಳ ಸಹಿತ ವಿದರ್ಭ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು. ರಾಜಾ ನಳನ ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ದಮಯಂತಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿತ್ತು. ಅವನೂ ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳಲು ವಿದರ್ಭ ದೇಶದ ಯಾತ್ರೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡನು. ದೇವತೆಗಳು ಸ್ವರ್ಗದಿಂದ ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ನೋಡಿದರು. ಕಾಮದೇವನಿಗೆ ಸಮನಾದ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳ ನಳನು ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ನಳನ ಸೂರ್ಯನಂತಹ ಕಾಂತಿ ಮತ್ತು ಅಸಾಧಾರಣವಾದ ರೂಪ-ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಂಡು ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಚಕಿತರಾದರು. ಇವನು ನಳನೆಂಬುದನ್ನು ಅವರು ಗುರುತಿಸಿದರು. ಅವರು ತಮ್ಮ ವಿಮಾನಗಳನ್ನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೆಳಗಿಳಿದು ಬಂದು ನಳನೊಡನೆ ಹೇಳಿದರು - 'ನಳ ಮಹಾರಾಜನೇ! ನೀನು ದೊಡ್ಡ ಸತ್ಯವ್ರತವುಳ್ಳವನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ನೀನು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ದೂತನಾಗು'. ನಳನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ 'ಮಾಡುವೆನು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ನಂತರ ನೀವುಗಳು ಯಾರು ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ದೂತನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಯಾವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಇಂದ್ರನು ಹೇಳಿದನು - 'ನಾವು ದೇವತೆಗಳು. ನಾನೇ ಇಂದ್ರ ಮತ್ತು ಇವರು ಅಗ್ನಿ, ವರುಣ ಮತ್ತು ಯಮ. ನಾವುಗಳೆಲ್ಲಾ ದಮಯಂತಿಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ನೀನು ನಮ್ಮ ದೂತನಾಗಿ ದಮಯಂತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ - 'ಇಂದ್ರ, ವರುಣ, ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಯಮದೇವ ಇವರುಗಳು ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿನ್ನೊಡನೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ನೀನು ಯಾವ ದೇವತೆಯನ್ನಾದರೂ ಪತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿಕೋ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕು'. ನಳನು ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು

ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದನು - 'ದೇವರಾಜನೇ ! ಅಲ್ಲಿಗೆ ನೀವುಗಳು ಮತ್ತು ನಾನು ಹೋಗುವುದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಒಂದೇ ಆಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ದೂತನನ್ನಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಿಸುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯುಂಟಾಗಿದೆಯೋ ಅವನು ಆಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಬಿಡಬಲ್ಲನು ಮತ್ತು ಆಕೆಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಇಂತಹ ಮಾತನ್ನು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯ? ನೀವು ಕೃಪೆಮಾಡಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಿರಿ'. *ದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಿದರು - 'ನಳನೇ ! ನೀನು ಈ ಮೊದಲೇ, ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವೆನು' ಎಂದು ನಮ್ಮೊಡನೆ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿರುವೆ. ಈಗ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗೆ ತಪ್ಪಬೇಡ. ತಡಮಾಡದೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗು. 'ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರಂತರ ಕಟ್ಟು-ನಿಟ್ಟಾದ ಪಹರೆಯಿರುತ್ತದೆ. ನಾನು ಹೇಗೆ ಹೋಗಬಲ್ಲೆನು ?' ಎಂದು ನಳನು ಕೇಳಿದನು. ಇಂದ್ರನು ಹೇಳಿದನು 'ಹೋಗು, ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬಲ್ಲೆ'. ಇಂದ್ರನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಳನು ಅರಮನೆಗೆ ಯಾವ ಅಡೆ-ತಡೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದನು. ದಮಯಂತಿ ಮತ್ತು ಸಖಿಯರೂ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿ ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತರಾದರು. ಅವರು ಈ ಅನುಪಮ ಸುಂದರ ಪುರುಷನನ್ನು ಕಂಡು ಮುಗ್ಧರಾದರು ಮತ್ತು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಏನನ್ನೂ ಮಾತನಾಡದಾದರು.

ದಮಯಂತಿಯು ತನ್ನನ್ನು ಸಾವರಿಸಿಕೊಂಡು ರಾಜಾನಳನೊಡನೆ ಹೇಳಿದಳು 'ವೀರಶಿರೋಮಣಿಯೆ ! ನೀವು ನೋಡಲು ಬಹಳ ಸುಂದರ ಮತ್ತು ನಿರ್ದೋಷಿಯಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತೀರಿ, ಮೊದಲು ನಿಮ್ಮ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಹೇಳಿರಿ, ನೀವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಬಂದಿರಿ ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವಾಗ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡಲಿಲ್ಲವೇ? ಅವರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ತಪ್ಪಾದರೂ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯವರು ಅವರಿಗೆ ಕಠಿಣವಾದ ಶಿಕ್ಷೆವಿಧಿಸುತ್ತಾರೆ'. ನಳನು ಹೇಳಿದನು - 'ಕಲ್ಯಾಣೀ ! ನಾನು ನಳನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಲೋಕಪಾಲಕರ ದೂತನಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಸುಂದರೀ ! ಇಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿ, ವರುಣ ಮತ್ತು ಯಮ - ಈ ನಾಲ್ವರು ದೇವತೆಗಳು ನಿನ್ನೊಡನೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ. ನೀನು ಇವರಲ್ಲಿ

* ಕಥಂ ತು ಚಾತಸಂಕಲ್ಪಃ ಸ್ತ್ರೀಯಮುತ್ತಜ್ಜತೇ ಪುಮಾನ್ |

ಪರಾರ್ಥಮೀದೃಶಂ ವಕ್ತುಂ ತತ್ ಕ್ಷಮಂತು ಮಹೇಶ್ವರಾಃ ||

ಯಾರಾದರೊಬ್ಬ ದೇವತೆಯನ್ನು ನಿನ್ನ ಪತಿಯಾಗಿ ವರಿಸಿಕೋ. ಇದೇ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ನಾನು ನಿನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಆ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೇ ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದಾಗ ಯಾರೂ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಾನೀಗ ದೇವತೆಗಳ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಈಗ ನಿನಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದಂತೆ ಮಾಡು'. ದಮಯಂತಿಯು ತುಂಬಾ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಂದಿಸಿ, ಮುಗುಳ್ಳಕ್ಕು ನಳನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು. 'ನರೇಂದ್ರನೇ ! ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರೇಮ-ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿರಿ ಮತ್ತು ನಾನು ಯಥಾಶಕ್ತಿ ನಿಮಗೆ ಏನು ಸೇವೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಆಜ್ಞೆ ಮಾಡಿರಿ. ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯೇ ! ನಾನು ನನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನೂ ಸಹ ನಿಮ್ಮ ಚರಣಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನನ್ನು ನೀವು ವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರೇಮಿಸಿರಿ. ನಾನು ಹಂಸಗಳ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿದಂದಿನಿಂದಲೂ ನಿಮಗಾಗಿ ವ್ಯಾಕುಲಳಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನಿಮಗೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ ನಾನು ರಾಜರುಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನೇ ಸೇರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ನೀವು ಈ ದಾಸಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದಿದ್ದರೆ ನಾನು ವಿಷ ಸೇವಿಸಿ, ಅಗ್ನಿಗಾಹುತಿಯಾಗಿ, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಅಥವಾ ನೇಣು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ನಿಮಗಾಗಿಯೇ ಪ್ರಾಣತ್ಯಾಗ ಮಾಡುವೆನು'.

ನಳ ಮಹಾರಾಜನು - 'ಯಾವ ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಲೋಕಪಾಲಕರೇ ನಿನ್ನ ಪ್ರಣಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಿರುವಾಗ, ನೀನು ನನ್ನಂತಹ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಏಕೆ ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತಿರುವೆ? ಆ ಐಶ್ವರ್ಯಶಾಲೀ ದೇವತೆಗಳ ಚರಣ ಧೂಳಿಗೂ ನಾನು ಸಮಾನನಲ್ಲ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಅವರಲ್ಲಿಯೇ ತೊಡಗಿಸು. ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಅಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಿದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ಮೃತ್ಯುವಾಗುತ್ತದೆ. ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು ಮತ್ತು ಅವರನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೋ' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ನಳನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ದಮಯಂತಿ ಗಾಬರಿಗೊಂಡಳು. ಅವಳ ಎರಡೂ ಕಣ್ಣುಗಳು ನೀರೂರಿದವು. 'ನಾನು ದೇವತೆಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ವಂದಿಸಿ ನಿಮ್ಮನ್ನೇ ಪತಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಇದು ನಾನು ಸತ್ಯವಾದ ಶಪಥ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ'* ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು. ಆಗ ದಮಯಂತಿಯ ಶರೀರ ನಡುಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೈಜೋಡಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದವು.

* ದೇವೇಭ್ಯೋಽಹಂ ನಮಸ್ಕೃತ್ಯ ಸರ್ವೇಭ್ಯಃ ಪೃಥಿವೀಪತೇ |

ವೃಣೇ ತ್ವಾಮೇವ ಭರ್ತಾರಂ ಸತ್ಯಮೇತದ್ ಬ್ರವೀಮಿ ತೇ ||

ರಾಜಾ ನಳನು ಹೇಳಿದನು - 'ಸರಿ ಈಗ, ನೀನು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡು. ಆದರೆ ನೀನೇ ಹೇಳು ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅವರ ದೂತನಾಗಿ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಲುಪಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ, ಈಗ ನಾನು ನನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಎಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟ ವಿಚಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ನನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥವಾದರೋ ಒಂದು ವೇಳೆ ಧರ್ಮ-ವಿರುದ್ಧವಾಗದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ನಾನು ಈಡೇರಿಸಬಲ್ಲೆನು. ನೀನೂ ಸಹ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಬೇಕು'. ದಮಯಂತಿಯು ಗದಗದ ಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು - 'ದೊರೆಯೇ! ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ನಿರ್ದೋಷವಾದ ಉಪಾಯವಿದೆ. ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದರೆ ಯಾವ ದೋಷವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಉಪಾಯವೆಂದರೆ - ನೀವು ಲೋಕಪಾಲಕರೊಡನೆ ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ನಾನು ಅವರೆದುರಿಗೇ ನಿಮ್ಮನ್ನು ವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ಆಗ ನಿಮಗೆ ದೋಷವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ'. ಆಗ ನಳ ಮಹಾರಾಜನು ದೇವತೆಗಳ ಬಳಿಗೆ ಬಂದನು. ಅವರು ಕೇಳಿದಾಗ ಅವನು ಹೇಳಿದನು 'ನಾನು ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ದಮಯಂತಿಯ ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದೆನು. ಹೊರಗಡೆ ವೃದ್ಧ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಕಾವಲಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಅವರು ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ದಮಯಂತಿ ಹಾಗೂ ಸಖಿಯರು ಮಾತ್ರ ನನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದರು, ಅವರಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯ. ನಾನು ದಮಯಂತಿಯ ಎದುರಿಗೆ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿದೆ, ಆದರೆ ಆಕೆಯು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಇಷ್ಟಪಡದೆ ನನ್ನನ್ನೇ ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು - 'ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಸ್ವಯಂವರಕ್ಕೆ ಬರಲಿ. ನಾನು ಅವರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಮ್ಮನ್ನು ವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ಇದರಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ದೋಷವುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು'.* "ನಾನು ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಮುಂದೆ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ. ಕೊನೆಯ ಸಾಕ್ಷಿ ನೀವೇ ಆಗಿದ್ದೀರಿ."

ರಾಜಾ ಭೀಮನು ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂವರದ ಸಮಯ ವನ್ನಿರಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಜನರನ್ನು ಕರೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ರಾಜರುಗಳೆಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಬಿಡಾರಗಳಿಂದ ಬಂದು ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪದ ಯಥಾಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತರು. ಸಭೆಯೆಲ್ಲಾ ರಾಜರುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಯಾವಾಗ ಜನರೆಲ್ಲಾ ತಮ್ಮ

* ತೇಷಾಮಹಂ ಸನಿಧೌ ತ್ವಾಂ ವರಯಿಷ್ಯಾಮಿ ನೈಷಧ |
ಏವಂ ತವ ಮಹಾಬಾಹೋ ದೋಷೋ ನ ಭವಿತೇತಿ ಹ ||

ತಮ್ಮ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡರೋ ಆಗ ದಮಯಂತಿಯು ತನ್ನ ಅಂಗಕಾಂತಿಯಿಂದ ರಾಜರುಗಳ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕಡೆಗೆ ಆಕರ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ರಂಗಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಬಂದಳು. ರಾಜರುಗಳ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಯಿತು. ದಮಯಂತಿಯು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರನ್ನಾಗಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ-ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಮುಂದೆ ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಳನಂತೆಯೇ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ವೇಷಭೂಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಐವರು ರಾಜರು ಸೇರಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ದಮಯಂತಿಗೆ ಸಂದೇಹ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅವಳಿಗೆ ನಳ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಯಾರ ಕಡೆ ನೋಡಿದರೂ, ಅವನೇ ನಳನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ 'ನಾನು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಗುರುತಿಸಲಿ ಮತ್ತು ಈತನೇ ನಳಮಹಾರಾಜನೆಂದು ಹೇಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲಿ?' - ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಬಹು ದುಃಖವಾಯಿತು. ಕೊನೆಗೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶರಣಾಗುವುದೇ ಉಚಿತವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡಳು. ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ನಮಸ್ಕಾರ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸಲು ತೊಡಗಿದಳು- 'ದೇವತೆಗಳೇ ! ಹಂಸಗಳ ಮುಖದಿಂದ ನಳನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾನು ಆತನನ್ನು ಪತಿರೂಪದಿಂದ ವರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಮಾತುಗಳಿಂದ ನಳನನ್ನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಯಾರನ್ನೂ ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವತೆಗಳು ನಿಷಧೇಶ್ವರ ನಳನನ್ನೇ ನನ್ನ ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ ಹಾಗೂ ನಾನು ನಳನ ಆರಾಧನೆಗಾಗಿಯೇ ಈ ವ್ರತವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಈ ಸತ್ಯ ಶಪಥದ ಬಲದಿಂದ, ದೇವತೆಗಳೇ ನನಗೆ ಆತನನ್ನೇ ತೋರಿಸಿಕೊಡಿರಿ. *ಐಶ್ವರ್ಯಶಾಲೀ ಲೋಕಪಾಲಕರೇ ! ನೀವುಗಳೆಲ್ಲರೂ ನಿಮ್ಮ ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿರಿ, ಅದರಿಂದ ನಾನು ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕ ನರಪತಿ ನಳನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆನು'. ದೇವತೆಗಳು ದಮಯಂತಿಯ ಈ ಆರ್ತ-ವಿಲಾಪವನ್ನು ಕೇಳಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅವಳ ದೃಢ ನಿಶ್ಚಯ, ನಿಜವಾದ ಪ್ರೇಮ,

* ವಾಚಾ ಚ ಮನಸಾ ಚೈವ ನಮಸ್ಕಾರಂ ಪ್ರಯುಜ್ಯ ಸಾ |
 ದೇವೇಭ್ಯಃ ಪ್ರಾಂಜಲಿಭೂತಾ ವೇಪಮಾನೇದಮಬ್ರವೀತ್ ||
 ಹಂಸಾನಾಂ ವಚನಂ ಶ್ರುತ್ವಾ ಯಥಾ ಮೇ ನೈಷಧೋ ವೃತಃ |
 ಪತಿತ್ವೇ ತೇನ ಸತ್ಯೇನ ದೇವಾಸ್ತಂ ಪ್ರದಿಶಂತು ಮೇ ||
 ಮನಸಾ ವಚಸಾ ಚೈವ ಯಥಾ ನಾಭಿಚರಾಮ್ಯಹಮ್ |
 ತೇನ ಸತ್ಯೇನ ವಿಬುಧಸ್ತಮೇವ ಪ್ರದಿಶಂತು ಮೇ ||

(ಮಹಾ. ವನ. ೫೭/೧೬/೧೮)

ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿ, ಬುದ್ಧಿ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ನಳ ಪರಾಯಣತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರು ಆಕೆಗೆ-ದೇವತೆಗಳ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರ ಭೇದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ದಮಯಂತಿ ನೋಡಿದಳು - ದೇವತೆಗಳ ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಬೆವರಿಲ್ಲ-ಕಣ್ಣರೆಪ್ಪೆಗಳು ಆಡುತ್ತಾ ಇಲ್ಲ. ಅವರ ಕೊರಳಲ್ಲಿರುವ ಹೂಮಾಲೆ ಬಾಡಿಹೋಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಕೊಳೆಯಿಲ್ಲ. ಅವರು ಸಿಂಹಾಸನದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಿರರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಆದರೆ ಅವರ ಪಾದಗಳು ಭೂಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಅವರ ನೆರಳು ಬೀಳುತ್ತಾ ಇಲ್ಲ.* ಈ ಕಡೆ ನಳನ ಶರೀರದ ನೆರಳು ಬೀಳುತ್ತಿದೆ. ಹಾರ ಬಾಡಿಹೋಗಿದೆ. ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಧೂಳು ಮತ್ತು ಬೆವರೂ ಸಹ ಇದೆ. ಕಣ್ಣು ರೆಪ್ಪೆಗಳು ಪದೇ-ಪದೇ ಚಲಿಸುತ್ತಿವೆ ಮತ್ತು ಭೂ-ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿ ಸ್ಥಿರನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ದಮಯಂತಿಯು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕ ನಳ ಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡಳು. ನಂತರ ಧರ್ಮಕ್ಕನುಸಾರ ವಾಗಿ ನಳನನ್ನು ವರಿಸಿಕೊಂಡಳು. ದಮಯಂತಿಯು ತುಸು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಮುಸುಕನ್ನು ತೆಗೆದು ನಳನ ಕೊರಳಿಗೆ ವರಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಾಕಿದಳು. ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಶುಭವಾಗಲೀ, ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಲೀ ಎಂದು ಹೇಳತೊಡಗಿದರು. ರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಹಾಕಾರವೆದ್ದಿತು.

ನಳ ಮಹಾರಾಜನು ಆನಂದಾತಿರೇಕದಿಂದ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಿದನು. ಅವನು ಹೇಳಿದನು - 'ಕಲ್ಯಾಣೀ ! ದೇವತೆಗಳು ಎದುರಿಗೆ ಇದ್ದರೂ ನೀನು ಅವರನ್ನು ವರಿಸದೆ ನನ್ನನ್ನು ವರಿಸಿದೆ, ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರೇಮಪರಾಯಣ ಪತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು, ನಾನು ನಿನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪುವೆನು. ನನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಿರುವವರೆಗೂ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುವೆನು - ಇದನ್ನು ನಾನು ಶಪಥಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸತ್ಯ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ'. ಇಬ್ಬರೂ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಅಭಿನಂದಿಸಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಶರಣಾದರು. ದೇವತೆಗಳೂ ಸಹ ಪ್ರಸನ್ನರಾದರು. ಅವರು ನಳನಿಗೆ ಎಂಟು ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು. ಇಂದ್ರ ಹೇಳಿದನು 'ನಳನೇ ! ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ನಿನಗೆ ನನ್ನ ದರ್ಶನವಾಗುವುದು ಮತ್ತು ಉತ್ತಮಗತಿ ದೊರೆಯುವುದು.' ಅಗ್ನಿ ಹೇಳಿದನು 'ಎಲ್ಲಿ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವಿಯೋ ಅಲ್ಲಿ

* ಸಾಪತ್ಯದ್ ವಿಬುಧಾನ್ ಸರ್ವಾನುಷ್ಠೇದಾನ್ ಸ್ತಬ್ಧಲೋಚನಾಮ್ |

ಹೃಷಿತಸ್ತಗ್ಜೋಹಿನಾನ್ ಸ್ಥಿತಾನಸ್ಯಶತಃ ಕ್ಷಿತಿಮ್ ||

(ಮಹಾ. ವನ. ೫೭/೨೪)

ನಾನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುವೆನು ಮತ್ತು ನನ್ನ ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಕಾಶಮಯವಾದ ಲೋಕ ನಿನಗೆ ದೊರೆಯುವುದು'. ಯಮರಾಜನು ಹೇಳಿದನು- 'ನೀನು ಮಾಡಿದ ಅಡಿಗೆ ಬಹಳ ರುಚಿಯಾಗುವುದು, ಮತ್ತು ನೀನು ನಿನ್ನ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅವಿಚಲನಾಗಿರುವೆ'. ವರುಣನು ಹೇಳಿದನು - 'ನೀನು ಎಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಪಡುವಿಯೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಜಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದು. ನಿನ್ನ ಮಾಲೆಯು ಸುಗಂಧ ಭರಿತವಾಗುವುದು' ಈ ಪ್ರಕಾರ ಎರಡೆರಡು ವರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋರಟುಹೋದರು. ಭೀಮನು ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಳನೊಡನೆ ದಮಯಂತಿಯ ವಿವಾಹವನ್ನು ವಿಧಿಪೂರ್ವಕ ನೆರವೇರಿಸಿದನು. ನಳ ಮಹಾರಾಜನು ಕೆಲವು ದಿವಸಗಳವರೆಗೆ ವಿದರ್ಭ ದೇಶದ ರಾಜಧಾನಿ ಕುಂಡಿನ ಪುರದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಅನಂತರ ಭೀಮನ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಅವನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿ ದಮಯಂತಿಯ ಸಂಗಡ ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹಿಂದುರುಗಿ ಬಂದನು. ನಳನು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಜಾಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಆತನ ಮೂಲಕ 'ರಾಜ' ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು. ಆತನು ಅಶ್ವಮೇಧ ಮುಂತಾದ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ದಮಯಂತಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಸೇನನೆಂಬ ಮಗ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಸೇನಿ ಎಂಬ ಮಗಳು ಜನ್ಮತಳೆದರು.

ಕಲಿಯುಗದ ದುರ್ಭಾವ, ದ್ಯೂತದಲ್ಲಿ ನಳನ ಸೋಲು ಮತ್ತು ದೇಶಭ್ರಷ್ಟನಾಗುವಿಕೆ

ಮಹರ್ಷಿ ಬೃಹದಶ್ವರರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ! ಇಂದ್ರಾದಿ ಲೋಕಪಾಲಕರು ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ತಮ್ಮ-ತಮ್ಮ ಲೋಕಗಳಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ಕಲಿಯುಗ ಮತ್ತು ದ್ವಾಪರರೊಡನೆ ಭೇಟಿಯಾಯಿತು. ಇಂದ್ರನು ಕಲಿಯುಗನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟಿರುವೆ ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ನಾನು ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಅವಳನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆಂದು ಕಲಿಯು ಹೇಳಿದನು'. ಆಗ ಇಂದ್ರನು ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದನು - 'ಅಯ್ಯಾ! ಆ ಸ್ವಯಂವರ ಯಾವಾಗಲೋ ಮುಗಿದು ಹೋಯಿತು. ದಮಯಂತಿಯು ರಾಜಾ ನಳನನ್ನು ವರಿಸಿದಳು. ನಾವು ನೋಡುತ್ತಲೇ ಇದ್ದೆವು'. ಕಲಿಯು ಕೋಪೋದ್ರಿಕ್ತನಾಗಿ ಹೇಳಿದನು - 'ಓಹೋ!

ಹಾಗಾದರೆ ದೊಡ್ಡ ಅನರ್ಥ ವಾಯಿತು. ಅವಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ವರಿಸಿದಳೆ ! ಆದುದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಲೇಬೇಕು'. ದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಿದರು - 'ದಮಯಂತಿಯು ನಮ್ಮ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ನಳನನ್ನು ವರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೂ ನಳನು ಸರ್ವಗುಣ ಸಂಪನ್ನ ಮತ್ತು ಅವಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆತ ಸಮಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅರಿತವನು ಮತ್ತು ಸದಾಚಾರಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಇತಿಹಾಸ-ಪುರಾಣಗಳ ಸಹಿತ ವೇದಾಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಧರ್ಮಾನುಸಾರ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತೃಪ್ತಿ ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂದಿಗೂ ಯಾರನ್ನೂ ತೊಂದರೆ ಪಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯನಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ದೃಢನಿಶ್ಚಯಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಚತುರತೆ, ಧೈರ್ಯ, ಜ್ಞಾನ, ತಪಸ್ಸು, ಪವಿತ್ರತೆ, ದಮ ಮತ್ತು ಶಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದೆ. ಅವನಿಗೆ ಶಾಪ ಕೊಡುವುದು ಪ್ರಜ್ವಲಿಸುವ ನರಕದ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಂತೆ'. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೊರಟು ಹೋದರು.*

ಆಗ ಕಲಿಯು ದ್ವಾಪರನಿಗೆ - 'ಅಣ್ಣಾ ! ನಾನು ನನ್ನ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಶಾಂತಗೊಳಿಸಲಾರೆನು. ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ನಳನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವೆನು. ನಾನು ಅವನನ್ನು ರಾಜ್ಯಭ್ರಷ್ಟನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವೆನು. ಆಗ ಅವನು ದಮಯಂತಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿರಲಾರನು. ಆದ್ದರಿಂದ ನೀನೂ ಸಹ ದ್ಯೂತದ ದಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ನನಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ದ್ವಾಪರನು ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡನು. ದ್ವಾಪರ ಮತ್ತು ಕಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ನಳನ ರಾಜಧಾನಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನೆಲಸಿದರು. ನಳನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ದೋಷ ಕಂಡು ಬರಲೆಂದು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಪ್ರತೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿದರು. ಒಂದು ದಿನ ರಾಜಾ ನಳನು ಸಂಜೆಯಲ್ಲಿ ಮೂತ್ರವಿಸರ್ಜನೆಯ ನಂತರ ಕಾಲು ತೊಳೆಯದೇ ಆಚಮನ ಮಾಡಿ ಸಂಧ್ಯಾ-ವಂದನೆ ಮಾಡಲು ಕುಳಿತುಕೊಂಡನು. ಈ ಅಪವಿತ್ರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು

* ಏವಂ ಗುಣಂ ನಳಂ ಯೋ ವೈ ಕಾಮಯೇಚ್ಛಸಿತುಂ ಕಲೇ |
ಕೃತ್ಯೈ ಸ ನರಕೇ ಮಜ್ಜೇದಗಾಧೇ ವಿಪುಲೇ ಹ್ರದೇ |
ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ಕಲಿಂ ದೇವಾ ದ್ವಾಪರಂ ಚ ದಿವಂ ಯಯುಃ ||

ಕಲಿಯು ಅವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದನು.* ಜೊತೆಗೆ ಬೇರೊಂದು ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಅವನು ಪುಷ್ಕರನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು - 'ನೀನು ನಳನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ದ್ಯೂತವಾಡು, ನನ್ನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ನಳರಾಜನನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಂಡು ನಿಷಧ ದೇಶದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೋ'. ಪುಷ್ಕರನು ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ನಳನ ಬಳಿಗೆ ಹೋದನು. ಪುಷ್ಕರನು ರಾಜಾ ನಳನನ್ನು ಜೂಜಾಡಲು ಪದೇ-ಪದೇ ಆಗ್ರಹಪಡಿಸಿದಾಗ ದಮಯಂತಿಯ ಎದುರಿಗೆ ತನ್ನ ಸಹೋದರನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಒತ್ತಾಯಿಸುವುದನ್ನು ನಳನಿಂದ ಸಹಿಸಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಆಗ ಪಗಡೆಯಾಡಲು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಳನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಪ್ರೇಶಿಸಿದ್ದನು. ಆದುದರಿಂದ ರಾಜಾ ನಳನು ಪಣದಲ್ಲಿ ಬಂಗಾರ, ಬೆಳ್ಳಿ, ರಥ, ವಾಹನ ಇತ್ಯಾದಿ ಇಟ್ಟಿದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೋತು ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಪ್ರಜೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿಗಳು ಬಹು ವ್ಯಾಕುಲತೆಯಿಂದ ರಾಜಾ ನಳನನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ ಜೂಜಾಡುವುದನ್ನು ತಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಂದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲಿನ ಮುಂದೆ ನಿಂತುಕೊಂಡರು. ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನರಿತ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ರಾಣಿ ದಮಯಂತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದರು - 'ನೀವು ಮಹಾರಾಜರಲ್ಲಿ - ತಾವು ಧರ್ಮಜ್ಞರು ಮತ್ತು ಅರ್ಥಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಲ್ಲವರು. ನಿಮ್ಮ ಪ್ರಜೆಗಳೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಕಾರ್ಯಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಂದು ದ್ವಾರದ ಬಳಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ನಿವೇದಿಸಿರಿ'. ದಮಯಂತಿಯು ತಾನು ದುಃಖದಿಂದ ದುರ್ಬಲ ಮತ್ತು ಚೈತನ್ಯ ಹೀನಳಂತೆ ಆಗಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯು ಕಣ್ಣೀರು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಗದ್ಗದ ಕಂಠದಿಂದ ಮಹಾರಾಜರ ಮುಂದೆ ನಿವೇದಿಸಿದಳು - 'ಸ್ವಾಮಿ ! ನಗರದ ರಾಜಭಕ್ತ ಪ್ರಜೆಗಳು ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಿ ಮಂಡಲದ ಜನರು ತಮ್ಮ ಭೇಟಿ ಮಾಡಲು ಬಂದು ಹೆಬ್ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ತಾವು ಅವರನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿರಿ.' ಆದರೆ ಕಲಿಯು ಆವೇಶವಾದ ಕಾರಣ ನಳನು ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಮಂತ್ರಿಮಂಡಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಜೆಗಳು ಶೋಕಗ್ರಸ್ತರಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು. ಪುಷ್ಕರ ಮತ್ತು ನಳರಲ್ಲಿ

* ಸ ನಿತ್ಯಮಂತರ ಪ್ರೇಪುರ್ನಿಷಧೇಷ್ವವಸಚ್ಚಿರಮ್ |
 ಅಥಾಸ್ಯ ದ್ವಾರದಶೇ ವರ್ಷೇ ದದರ್ಶ ಕಲಿರಂತರಮ್ ||
 ಕೃತ್ವಾ ಮೂತ್ರ ಮುಪಸ್ಪೃಶ್ಯಶ್ಚ ಸಂಧ್ಯಾಮನ್ವಾಸ್ತ ನೈಷಧಃ |
 ಅಕೃತ್ವಾ ಪಾದಯೋಃ ಶೌಚಂ ತತ್ತ್ಯನಂ ಕಲಿರಾವಿಶತ್ ||

ಅನೇಕ ತಿಂಗಳು ಜೂಜು ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಹಾಗೂ ರಾಜಾ ನಳನು ಬಾರಿಬಾರಿಗೂ ಸೋಲುತ್ತಾ ಹೋದನು. ನಳನು ಎಸೆದ ದಾಳಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಆತನಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಸಂಪತ್ತೆಲ್ಲಾ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋಯಿತು. ದಮಯಂತಿಗೆ ಈ ವಿಚಾರ ತಿಳಿದಾಗ, ಅವಳು ಬೃಹತ್ಸೇನಾ ಹೆಸರಿನ ದಾದಿಯ ಮೂಲಕ ರಾಜಾ ನಳನ ಸಾರಥಿ ವಾರ್ಷ್ಣೇಯನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದಳು ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು - 'ಸಾರಥಿ ! ನೀನು ರಾಜರಿಗೆ ಪ್ರೇಮಪಾತ್ರನಾದವನು. ಮಹಾರಾಜರು ಬಹಳ ಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ನಿನಗೂ ಗೊತ್ತಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ರಥವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ನಮ್ಮ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡು ಕುಂಡಿನ ನಗರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗು. ನೀನು, ರಥ ಮತ್ತು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡು. ನಿನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ನೀನೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹೊರಟುಹೋಗು'. ದಮಯಂತಿಯು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸಾರಥಿಯು ಮಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ಸಲಹೆ ಪಡೆದು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕುಂಡಿನಪುರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ರಥ ಮತ್ತು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಸಹ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿಂದ ಸ್ವತಃ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ಸೇರಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನ ಹತ್ತಿರ ಸಾರಥಿಯಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡನು.

ಸಾರಥಿ ವಾರ್ಷ್ಣೇಯನು ಹೊರಟು ಹೋದ ನಂತರ ಪುಷ್ಕರನು ದಾಳಗಳ ಆಟದಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ನಳನ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಧನ ಸಂಪತ್ತನ್ನೆಲ್ಲ ಪಡೆದುಕೊಂಡನು. ಅವನು ನಳನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದನು - 'ಇನ್ನೂ ಜೂಜಾಡುವೆಯಾ? ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಪಣಕ್ಕಿಡಲು ಏನೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. ನೀನು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಪಣಕ್ಕಿಡುವುದು ಯೋಗ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಾದರೆ ಪುನಃ ಆಡು. ನಳನ ಹೃದಯ ಬಿರಿದಂತಾಯಿತು. ಅವನು ಪುಷ್ಕರನಿಗೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ವಸ್ತ್ರಾಭರಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಿ ಕೇವಲ ಒಂದು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೊಟ್ಟು ಪಟ್ಟಣದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ದಮಯಂತಿಯೂ ಕೇವಲ ಒಂದು ಸೀರೆಯುಟ್ಟು ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಹಿಂಬಾಲಿಸಿದಳು. ನಳನ ಮಿತ್ರರಿಗೂ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಿಗಳಿಗೂ ಬಹಳ ದುಃಖವುಂಟಾಯಿತು. ನಳ ಮತ್ತು ದಮಯಂತಿ ಇಬ್ಬರೂ ನಗರದ ಹೊರಗಡೆ ಮೂರು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದರು. ನಳನ ಬಗ್ಗೆ ಸಹಾನುಭೂತಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವವರಿಗೆ ಗಲ್ಲು ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಲಾಗುವುದು - ಎಂದು ಪುಷ್ಕರನು ನಗರದಲ್ಲಿ

ಡಂಗುರ ಹೊಡೆಸಿದನು. ಭಯದಿಂದ ನಗರವಾಸಿಗಳಿಂದ ತಮ್ಮ ರಾಜನಾದ ನಳನಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ ಕೂಡಾ ಮಾಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ನಳನು ಮೂರು ಹಗಲು-ರಾತ್ರಿಗಳವರೆಗೆ ತನ್ನ ನಗರದ ಹತ್ತಿರ ಕೇವಲ ನೀರು ಕುಡಿದುಕೊಂಡೇ ಇದ್ದನು. ನಾಲ್ಕನೇ ದಿವಸ ಅವರಿಗೆ ಬಹಳ ಹಸಿವಾಯಿತು. ನಂತರ ಇಬ್ಬರೂ ಹಣ್ಣು ಗಡ್ಡೆ ತಿಂದು ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೊರಟರು.

ಒಂದು ದಿನ ಅನೇಕ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಅವನ ಹತ್ತಿರವೇ ಕುಳಿತಿರುವುದನ್ನು ನಳರಾಜನು ನೋಡಿದನು. ಅವುಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳು ಬಂಗಾರದಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳ ರೆಕ್ಕೆಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಹಣ ಸಿಕ್ಕಬಹುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ನಳನು ಅವುಗಳ ಮೇಲೆ ತಾನು ಉಟ್ಟಿರುವ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಎಸೆದನು. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಅವನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನೇ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಾರಿಹೋದವು. ಈಗ ನಳನು ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿ ಬಹಳ ದೀನತೆಯಿಂದ ತಲೆತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತುಕೊಂಡನು. ಪಕ್ಷಿಗಳು ಹೇಳಿದವು - 'ದುರ್ಬುದ್ಧಿಯವನೇ! ನೀನು ನಗರದಿಂದ ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟು ಹೊರಟು ಬಂದೆ. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ನಮಗೆ ಬಹಳ ದುಃಖವಾಗಿತ್ತು. ನೋಡು ನಾವು ಈಗ ನಿನ್ನ ಮೈಮೇಲಿನ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ನಾವು ಪಕ್ಷಿಗಳಲ್ಲ, ಜೂಜಿನ ದಾಳಗಳು.' ನಳನು ದಮಯಂತಿಗೆ ದಾಳದ ವಿಚಾರವನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ಇದಾದ ನಂತರ ನಳನು ಹೇಳಿದನು - 'ಪ್ರಿಯೆ! ನೀನು ನೋಡುತ್ತಿರುವೆ, ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳಷ್ಟು ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ. ಒಂದು ಆವಂತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಋಕ್ಷವಾನ್ ಪರ್ವತದ ಮೂಲಕ ದಕ್ಷಿಣ ದೇಶಕ್ಕೆ. ಎದುರಿಗೆ ವಿಂಧ್ಯಾಚಲ ಪರ್ವತವಿದೆ. ಈ ಪರ್ಯೋಷ್ಟಿ ನದಿಯು ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಇವು ಮಹರ್ಷಿಗಳ ಆಶ್ರಮಗಳು. ಮುಂದಿರುವ ದಾರಿ ವಿದರ್ಭ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕೋಶಲ ದೇಶದ ಮಾರ್ಗ'. ಈ ಪ್ರಕಾರ ರಾಜಾ ನಳನು ದುಃಖ ಮತ್ತು ಶೋಕದಿಂದ ಕೂಡಿ ಬಹು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ದಮಯಂತಿಗೆ ಭಿನ್ನ-ಭಿನ್ನ ಮಾರ್ಗ ಮತ್ತು ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದನು. ದಮಯಂತಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿ ಬಂದವು. ಅವಳು ಗದಗದ-ಸ್ವರದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು - 'ಸ್ವಾಮಿ! ನೀವು ಏನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿರುವಿರಿ? ನನ್ನ ಅಂಗಗಳು ಬಳಲಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಉದ್ವಿಗ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ನಿಮ್ಮ ರಾಜ್ಯ ಹೋಯಿತು, ಸಂಪತ್ತು

ಹೋಯಿತು, ನಿಮ್ಮ ಮೈಮೇಲೆ ಬಟ್ಟೆಯೂ ಉಳಿದಿಲ್ಲ ನೀವು ಆಯಾಸಗೊಂಡಿರುವಿರಿ ಹಾಗೂ ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ಬಳಲಿರುವಿರಿ, ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಈ ನಿರ್ಜನ ವನದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಗಾದರೂ ಹೋಗಬಲ್ಲೆನೇ? ನಾನು ನಿಮ್ಮೊಡನೆಯೇ ಇದ್ದು ನಿಮ್ಮ ದುಃಖವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವೆನು. ದುಃಖಗಳ ಅವಸರಗಳಲ್ಲಿ ಪತಿಗೆ ಪತ್ನಿಯೇ ಔಷಧಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ಧೈರ್ಯಕೊಟ್ಟು ಪತಿಯ ದುಃಖವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ವೈದ್ಯರೂ ಸಹ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ನಳನು ಹೇಳಿದನು - 'ಪ್ರಿಯೇ ! ನೀನು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಪತ್ನಿಯು ಮಿತ್ರಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ, ಆದರೆ ನಾನೇನೂ ನಿನ್ನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನೇಕೆ ಇಂತಹ ಸಂದೇಹ ಪಡುತ್ತಿರುವೆ?' ದಮಯಂತಿ ಹೇಳಿದಳು - 'ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ ಆದರೆ ವಿದರ್ಭ ದೇಶದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಏಕೆ ತೋರುತ್ತಿರುವಿರಿ? ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಲಾರಿರಿ ಎಂಬ ನಿಶ್ಚಯ ನನಗಿದೆ. ಆದರೂ ಸಹ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಮನಸ್ಸು ವಿಪರೀತವಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಂತಹ ಸಂದೇಹಪಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ನೀವು ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರಿಸಿದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ನೋವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ತಂದೆ ಅಥವಾ ಯಾರಾದರೂ ಸಂಬಂಧಿಗಳ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಲು ಬಯಸುವುದಾದರೆ, ಸರಿ, ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಜೊತೆಯಾಗಿಯೇ ಹೋಗೋಣ. ನನ್ನ ತಂದೆಯವರು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡುವರು. ನೀವು ಅಲ್ಲಿ ಸುಖದಿಂದಿರಬಹುದು'. ನಳನು ಹೇಳಿದನು - 'ಪ್ರಿಯೆ ! ನಿಮ್ಮ ತಂದೆ ರಾಜರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ನಾನೂ ಸಹ ಎಂದೋ ರಾಜನಾಗಿದ್ದೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಂಕಟದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದು ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಲಾರೆ'. ರಾಜಾ ನಳನು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಪಡಿಸಿದನು. ಅನಂತರ ಇಬ್ಬರು ಒಂದೇ ವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಮೈಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಡ್ಡಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಕುಲಗೊಂಡ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಒಂದು ಧರ್ಮಶಾಲೆಗೆ ಬಂದು ತಂಗಿದರು.

ನಳನು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸುವುದು, ದಮಯಂತಿಯು ಸಂಕಟಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಿತಳಾಗಿ ದಿವ್ಯ ಋಷಿಗಳ ದರ್ಶನ ಮತ್ತು ರಾಜಾ ಸುಬಾಹುವಿನ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸ

ಬೃಹದಶ್ವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ ! ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಳ ಮಹಾರಾಜನ ಮೈಮೇಲೆ ಬಟ್ಟೆಯಿರಲಿಲ್ಲ. ಇನ್ನೇನು, ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾಸಲು

ಒಂದು ಚಾಪೆಯೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಶರೀರವು ಧೂಳಿನಿಂದ ಮೆತ್ತಿಹೋಗಿತ್ತು. ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳ ವೇದನೆಯೂ ಬೇರೆ ಇತ್ತು. ನಳನು ನೆಲದ ಮೇಲೆಯೇ ಮಲಗಿದನು. ದಮಯಂತಿಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಸುಕುಮಾರಿಯೂ ಸಹ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಮಲಗಿಕೊಂಡಳು. ಅವಳು ಮಲಗಿಕೊಂಡ ನಂತರ ರಾಜಾ ನಳನಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ನಿಜವಾದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಅವನಿಂದ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಅತಿಯಾದ ಶೋಕಗಳಿಂದ ಸುಖ-ನಿದ್ರೆ ಮಾಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ತೆರೆದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಮುಂದೆ ರಾಜ್ಯದ ಅಪಹರಣ, ಆತ್ಮೀಯ-ಸಂಬಂಧಿಗಳ ವಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಪಕ್ಷಿಗಳು ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹಾರಿ ಹೋದ ದೃಶ್ಯಗಳು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಹಾದುಹೋದವು. 'ದಮಯಂತಿಯು ನನ್ನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಪ್ರೇಮದ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಅವಳು ಇಷ್ಟು ದುಃಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ನಾನು ಇವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದರೆ ಇವಳು ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮನೆಗೆ ಹೊರಟು ಹೋಗುವಳು. ನನ್ನ ಚೊತೆಗಿದ್ದರೆ ಇವಳು ದುಃಖವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ನಾನು ಇವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದರೆ ಇವಳಿಗೆ ಸುಖವು ಸಿಗಬಹುದು' ಎಂದು ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದನು. ಕೊನೆಗೆ ನಳನು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದೇ ಒಳ್ಳೆಯದು ಎಂದು ನಿಶ್ಚಯಗೈದನು. ಇವಳು ನಿಜವಾದ ಪತಿವ್ರತೆ. ಯಾರೂ ಸಹ ಈಕೆಯ ಸತೀತ್ವವನ್ನು ಭಂಗಪಡಿಸಲಾರರು* ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವ ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮತ್ತು ಸತೀತ್ವದ ಬಗ್ಗೆಯೂ ನಿಶ್ಚಿತನಾಗಿ ರಾಜಾ ನಳನು ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿದನು - 'ನಾನು ಬೆತ್ತಲೆಯಾಗಿದ್ದೇನೆ ಮತ್ತು ದಮಯಂತಿಯ ಮೈಮೇಲೆಯೂ ಕೇವಲ ಒಂದೇ ಬಟ್ಟೆಯಿದೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಸಹ ಇವಳ ಸೀರೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧವನ್ನು ಹರಿದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಶ್ರೇಯಸ್ಕರ. ಆದರೆ ಹರಿಯುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಒಂದು ವೇಳೆ ಇವಳು ಎಚ್ಚರವಾಗಿಬಿಟ್ಟರೆ?' ಅವನು ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿತ್ತ ಅಲೆದಾಗ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಒರೆಯಿಲ್ಲದ ಖಡ್ಗದ ಮೇಲೆ ದೃಷ್ಟಿ ಬಿತ್ತು. ರಾಜಾನಳನು ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ನಿಧಾನವಾಗಿ ದಮಯಂತಿಯ ಅರ್ಧ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು

* ನ ಚೈಷಾ ತೇಜಾಸು ಶಕ್ಯಾ ಕೈಶ್ಚಿದ್ ಧರ್ಷಯಿತುಂ ಪಥಿ |
ಯಶಸ್ವಿನೀ ಮಹಾಭಾಗಾ ಮದ್ಭಕ್ತಿಯಂ ಪತಿವ್ರತಾ||

ತನ್ನ ಶರೀರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡನು. ದಮಯಂತಿಯು ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು. ನಳನು ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಸ್ವಲ್ಪ ಹೊತ್ತಿನ ನಂತರ ಅವನ ಹೃದಯ ಶಾಂತವಾಯಿತು. ಆಗ ಅವನು ಪುನಃ ಧರ್ಮಶಾಲೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಅವನು ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸತೊಡಗಿದನು. - 'ಇದುವರೆಗೂ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣ ಪ್ರಿಯಳು ಅಂತಃಪುರದ ಪರದೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತಿದ್ದಳು. ಇವಳನ್ನು ಯಾರು ಮುಟ್ಟಲೂ ಸಹ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂದು ಇವಳು ಅನಾಥಳಂತೆ ಅರ್ಧ ಬಟ್ಟೆ ಉಟ್ಟು ಧೂಳಿನ ಮೇಲೆ ಮಲಗಿದ್ದಾಳೆ. ಇವಳು ನಾನಿಲ್ಲದೆ ದುಃಖಪಡುತ್ತಾ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ತಿರುಗುವಳು? ಪ್ರಿಯೆ ! ನೀನು ಧರ್ಮಾತ್ಮಳು, ಆದುದರಿಂದ ಆದಿತ್ಯ, ವಸು, ರುದ್ರ, ಅಶ್ವಿನೀ ಕುಮಾರರು ಮತ್ತು ವಾಯುದೇವರು ನಿನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಲಿ'. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಳ ಮಹಾರಾಜನ ಹೃದಯವು ದುಃಖದ ಒತ್ತಡದಿಂದ ಚೂರು- ಚೂರಾಗಿತ್ತು. ಅವನು ಉಯ್ಯಾಲೆಯಂತೆ ಪದೇ-ಪದೇ ಧರ್ಮಶಾಲೆಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವನು ಮತ್ತು ಪುನಃ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬರುವನು. ಅವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ಕಾರಣ ಬುದ್ಧಿ ನಶಿಸಿಹೋಗಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಕೊನೆಗೆ ಅವನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣಪ್ರಿಯಳಾದ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ದಮಯಂತಿಯು ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚರವಾದಾಗ ನಳ ಮಹಾರಾಜ ಅಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ಕಂಡು ಆಶಂಕೆಯಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾಳೆ - 'ಮಹಾರಾಜ! ಸ್ವಾಮಿ ! ನನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವ ! ನೀವೆಲ್ಲಿರುವಿರಿ? ನಾನೊಬ್ಬಳೇ ಇಲ್ಲಿ ಭಯಗೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದಿರಿ? ಸಾಕು-ಸಾಕು ಈಗ ಹೆಚ್ಚು ಹಾಸ್ಯ ಮಾಡಬೇಡಿ, ನನ್ನ ನಿರ್ದಯೀ ಸ್ವಾಮೀ ! ನನ್ನನ್ನು ಏಕೆ ಹೆದರಿಸುತ್ತಿರುವಿರಿ? ಬೇಗ ದರ್ಶನ ಕೊಡಿರಿ. ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ಅಗೋ, ನೋಡಿಯೇ ಬಿಟ್ಟೆ, ಬಳ್ಳಿಗಳ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಏಕೆ ಸುಮ್ಮನಿರುವಿರಿ? ನಾನು ದುಃಖದಿಂದ ಇಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಲಾಪ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ನೀವು ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಕೊಡುತ್ತಿಲ್ಲ? ಸ್ವಾಮಿ ! ನನಗೆ ನನ್ನ ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಯಾರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಶೋಕವಿಲ್ಲ. ನೀವು ಈ ಘೋರಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಹೇಗಿರುತ್ತೀರಿ? ಎಂಬುದೇ ನನಗೆ ಚಿಂತೆಯಾಗಿದೆ. ಹಾ ನಾಥ ! ನಿರ್ಮಲ ಚಿತ್ತದ ನಿಮಗೆ

ಯಾರು ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಿದನೋ, ಅವನಿಗೆ ನಿಮಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ದುರ್ದಶೆಯುಂಟಾಗಿ ನಿರಂತರ ದುಃಖದ ಜೀವನ ಅನುಭವಿಸುವಂತಾಗಲಿ*. ದಮಯಂತಿಯು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಲಾಪ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅತ್ತ-ಇತ್ತ ಓಡಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಉನ್ನತಳಂತೆ ಅತ್ತಿತ್ತ ಓಡಾಡುತ್ತಾ ಒಂದು ಹೆಬ್ಬಾವಿನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿಬಿಟ್ಟಳು, ದುಃಖಪೀಡಿತಳಾದ ಕಾರಣ ಅವಳಿಗೆ ಅದರ ಸುಳಿವೆಯೇ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಹೆಬ್ಬಾವು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ನುಂಗಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಳ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ಅಲ್ಲ, ರಾಜಾ ನಳನದೇ ಚಿಂತೆಯಿತ್ತು-ಅವರು ಒಂಟಿಯಾಗಿ ಹೇಗಿರುವರೋ ಎಂದು ಯೋಚಿಸಿ ಕೂಗತೊಡಗಿದಳು - 'ಸ್ವಾಮಿ! ಅನಾಥಳಂತೆ ನನ್ನನ್ನು ಈ ಹೆಬ್ಬಾವು ನುಂಗುತ್ತಾ ಇದೆ, ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೀವು ಏಕೆ ಓಡಿ ಬರುತ್ತಾ ಇಲ್ಲ?' ದಮಯಂತಿಯ ಕೂಗು ಒಬ್ಬ ವ್ಯಾಧನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಅವನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಓಡುತ್ತಾ ಬಂದು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಹೆಬ್ಬಾವು ನುಂಗುತ್ತಾ ಇರುವುದನ್ನು ಕಂಡು, ತನ್ನ ಹರಿತವಾದ ಶಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹೆಬ್ಬಾವಿನ ಬಾಯನ್ನು ಸೀಳಿದನು. ಅವನು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಭರವಸೆ ಕೊಟ್ಟು ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಿದನು. ದಮಯಂತಿಯು ಸ್ವಲ್ಪ ಶಾಂತಳಾದಳು. ವ್ಯಾಧನು ಕೇಳಿದನು - 'ಸುಂದರೀ ! ನೀನು ಯಾರು? ಎಂತಹ ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಯಾವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆ?' ದಮಯಂತಿಯು ವ್ಯಾಧನೊಡನೆ ತನ್ನ ಕಷ್ಟದ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದಳು. ದಮಯಂತಿಯ ಸೌಂದರ್ಯ, ನಡೆ-ನುಡಿ ಮತ್ತು ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ವ್ಯಾಧನು ಕಾಮ ಮೋಹಿತನಾದನು. ಅವನು ಮೃದು-ಮಧುರ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಪಟ್ಟನು. ದಮಯಂತಿಯು ದುರಾತ್ಮನಾದ ವ್ಯಾಧನ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ಅರಿತು ಕ್ರೋಧಾವೇಶದಿಂದ ಪ್ರಜ್ವಲಿತಳಾದಳು. ಅವಳು ವ್ಯಾಧನ ಬಲಾತ್ಕಾರದ

* ನ ಶೋಚಾಮ್ಯಹಮಾತ್ಮಾನಾಂ ನಚಾನ್ಯದಪಿ ಕಿಂಚನ |
 ಕಥಂ ನು ಭವಿತಾಸ್ಯೇಕ ಇತಿ ತ್ವಾಂ ನೃಪ ಶೋಚಿಮಿ ||
 ಯಸ್ಯಾಬಿಶಾಪಾದ್ ದುಃಖಾತೋ ದುಃಖಂ ವಿಂದತಿ ನೈಷಧಃ |
 ತಸ್ಯ ಭೂತಸ್ಯ ನೋ ದುಃಖಾದ್ ದುಃಖಮಪ್ಯಧಿಕಂ ಭವೇತ್ ||
 ಅಪಾಪಚೇತಸಂ ಪಾಪೋ ಯ ಏವಂ ಕೃತವಾನ್ ನಳಮ್ |
 ತಸ್ಮಾದ್ ದುಃಖಿತರಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಜೀವತ್ಸುಖಜೀವಿಕಾಮ್ ||

ಯತ್ನವನ್ನು ತಡೆಯಲು ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟಳು. ಆದರೆ ಅವನು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಅವಳು ಶಾಪವಿತ್ತಳು - 'ನಾನು ನಿಷಧ ದೇಶದ ನಳಮಹಾರಾಜನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪುರುಷನನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಚಿಂತಿಸದೇ ಇದ್ದರೆ ಈ ಪಾಪೀ ಕ್ಷುದ್ರ ವ್ಯಾಧನು ಸತ್ತು ನೆಲಕ್ಕುರುಳಲಿ'. *ದಮಯಂತಿಯ ಮುಖದಿಂದ ಇಂತಹ ಮಾತು ಹೊರಟ ಕೂಡಲೇ ವ್ಯಾಧನ ಪ್ರಾಣ-ಪಕ್ಷಿ ಹಾರಿ ಹೋಗಿ ಅವನು ಎಲೆಗಳು ಉರಿದುಹೋದ ಬೊಳು ಮರದಂತೆ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದನು.

ವ್ಯಾಧನು ಸತ್ತನಂತರ ದಮಯಂತಿಯು ರಾಜಾ ನಳನನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಒಂದು ನಿರ್ಜನ ಮತ್ತು ಭಯಂಕರವಾದ ಕಾಡಿಗೆ ತಲುಪಿದಳು. ಅನೇಕ ಪರ್ವತ, ನದಿ, ಹಳ್ಳಿ, ಕಾಡು, ಕ್ರೂರವೃಗ, ಪಿಶಾಚಿಗಳು ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ವಿರಹದ ಉನ್ನಾದಕತೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ನಳನ ಸುಳಿವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾ ಅವಳು ಉತ್ತರದ ಕಡೆಗೆ ಸಾಗಿದಳು. ಮೂರು ಹಗಲು ಮೂರು ರಾತ್ರಿ ಕಳೆದ ನಂತರ ದಮಯಂತಿಯು ಎದುರುಗಡೆಯೇ ಒಂದು ಸುಂದರ ತಪೋವನವಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಳು. ಆ ಆಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ವಸಿಷ್ಠ, ಭೃಗು ಮತ್ತು ಅತ್ರಿಗೆ ಸಮಾನರಾದ ಮಿತಹಾರಿ, ಸಂಯಮಿ, ಪವಿತ್ರ, ಜಿತೇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ತಪಸ್ವಿಗಳಾದ ಋಷಿಗಳು ವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಮರದ ತೊಗಟೆ ಅಥವಾ ಕೃಷ್ಣಾಜಿನವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದರು. ದಮಯಂತಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ದೈರ್ಯಬಂತು, ಅವಳು ಆಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಹಳ ನಮ್ರತೆಯಿಂದ ತಪಸ್ವೀ ಋಷಿಗಳಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಕೈಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಿಂತಳು, ಋಷಿಗಳು 'ಸ್ವಾಗತ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಹೇಳಿದರು - 'ಕುಳಿತುಕೋ, ನಮ್ಮಿಂದ ನಿನಗೆ ಏನು ಕೆಲಸ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ?' ದಮಯಂತಿಯು ಸಭ್ಯ ಮಹಿಳೆಯಂತೆ ಕೇಳಿದಳು 'ತಮ್ಮ ತಪಸ್ಸು, ಹೋಮ, ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಕ್ಷೇಮದಿಂದಿವೆಯಲ್ಲವೇ? ತಮ್ಮ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗೆ ಯಾವ ವಿಘ್ನವೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ!' ಋಷಿಗಳು ಹೇಳಿದರು - 'ಅಮ್ಮಾ! ನಾವು ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿ ಯಿಂದಲೂ ಕುಶಲರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ನೀನು ಯಾರು, ಯಾವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವೆ? ನಮಗೆ ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗುತ್ತಿದೆ.

* ಯದ್ಯಹಂ ನೈಷಧಾದನ್ಯಂ ಮನಸಾಪಿ ನ ಚಿಂತಯೇ |
ತಥಾಯಂ ಪತತಾಂ ಕ್ಷುದ್ರೋ ಪರಾಸುರ್ಮೃಗಜೀವನಃ ||

ನೀನೇನು, ವನ, ಪರ್ವತ, ನದಿಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾತ್ಮದೇವತೆಯೋ?’ ದಮಯಂತಿ ಹೇಳಿದಳು - ‘ಮಹಾತ್ಮರೇ ! ನಾನು ಯಾವ ದೇವಿ-ದೇವತೆಯೂ ಅಲ್ಲ, ಒಬ್ಬ ಮಾನವ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ವಿದರ್ಭದ ಅರಸು ರಾಜಾ ಭೀಮನ ಮಗಳು, ಬುದ್ಧಿವಂತ, ಯಶಸ್ವೀ ಮತ್ತು ವೀರ-ವಿಜಯೀ ನಿಷಧ ದೇಶದ ರಾಜೇಶ ನಳ ಮಹಾರಾಜನೇ ನನ್ನ ಪತಿಯು, ಕಪಟ ದ್ಯೂತದ ವಿಶೇಷಜ್ಞ ಮತ್ತು ದುರಾತ್ಮನಾದ ಪುರುಷರು ನನ್ನ ಧರ್ಮಾತ್ಮನಾದ ಪತಿಯನ್ನು ಜೂಜಿನಲ್ಲಿ ಸೋಲಿಸಿ ಅವರ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಸಿದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ನಾನು ಅವರ ಪತ್ನೀ ದಮಯಂತಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ, ದೈವವಶಾತ್ ಅವರು ನನ್ನಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ನಾನು ಆ ರಣವೀರ, ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾಕುಶಲ ಮತ್ತು ಮಹಾತ್ಮನಾದ ಪತಿದೇವನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕಾಡು-ಮೇಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಅವರನ್ನು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಕಾಣದೇ ಹೋದಲ್ಲಿ ಜೀವಿಸಲಾರೆನು. ಅವರಿಲ್ಲದ ನನ್ನ ಜೀವನ ನಿಷ್ಫಲ. ವಿಯೋಗದ ದುಃಖವನ್ನು ನಾನು ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಸಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲೆನು’. ತಪಸ್ವಿಗಳು ಹೇಳಿದರು - ‘ಮಗಳೇ! ನಾವು ನಮ್ಮ ತಪಃಶುದ್ಧಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ನಿನಗೆ ಮುಂದೆ ಬಹಳ ಸುಖ ದೊರೆಯುವುದು ಮತ್ತು ಇನ್ನು ಕೆಲವೇ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ನಳನ ದರ್ಶನವಾಗುವುದು. *ಧರ್ಮಾತ್ಮ ನಿಷಧ ನರೇಶನು ಸ್ವಲ್ಪ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಕಲ ದುಃಖಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆದು ಸಂಪತ್ ಶಾಲೀ ನಿಷಧ ದೇಶವನ್ನು ಆಳುವನು. ಅವನ ಶತ್ರುಗಳು ಭಯ ಭೀತರಾಗುವರು, ಮಿತ್ರರು ಸುಖಿಯಾಗುವರು ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದವರೆಲ್ಲರೊಡನೆ ಸೇರಿ ಎಲ್ಲರೂ ಆನಂದಪಡುವರು.’ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಆ ತಪಸ್ವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಮ ಸಹಿತ ಅಂತರ್ಧಾನರಾಗಿ ಹೋದರು. ಈ ಆಶ್ಚರ್ಯಕರ ಘಟನೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ದಮಯಂತಿಯು ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡಳು. ‘ಓಹೋ ! ನಾನೇನಾದರೂ ಕನಸು ಕಂಡೆನೋ? ಇದು ಎಂತಹ ಘಟನೆ ನಡೆದು ಹೋಯಿತು ಆ ತಪಸ್ವಿಗಳು, ಆಶ್ರಮ, ಪವಿತ್ರ ಜಲಭರಿತ ನದಿ, ಫಲ-ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಹಸಿರು ವೃಕ್ಷಗಳು ಎಲ್ಲಿ ಹೋದವು?’ - ಎಂದು ಅವಳು ಯೋಚನಾ ಮಗ್ನಳಾದಳು. ದಮಯಂತಿ ಪುನಃ ಚಿಂತೆಗೊಳಗಾದಳು, ಆಕೆಯ ಮುಖಕಾಂತಿ ಕುಗ್ಗಿಹೋಯಿತು.

* ಉದರ್ಕಸ್ತವ ಕಲ್ಯಾಣೇ ಕಲ್ಯಾಣೋ ಭವಿತಾ ಶುಭೇ |
ವಯಂ ಪಶ್ಯಾಮ ತಪಸಾ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ದ್ರಕ್ಷಸಿ ನೈಷಧಮ್ ||

ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಪ್ರಲಾಪಿಸುತ್ತಾ ದಮಯಂತಿಯು ಒಂದು ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ಅವಳ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಧಾರಾಕಾರವಾಗಿ ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳು ಗದಗದ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದೊಡನೆ ಹೇಳಿದಳು - 'ಶೋಕ ರಹಿತನಾದ ಅಶೋಕವೇ ! ನೀನು ನನ್ನ ಶೋಕವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡು. ನೀನಾದರೂ ರಾಜಾ ನಳನು ಶೋರಹಿತನಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿದೆಯಾ? ಅಶೋಕವೇ! ನೀನು ನಿನ್ನ ಶೋಕನಾಶಕನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕ ಮಾಡು'. ದಮಯಂತಿಯು ಅಶೋಕ ವೃಕ್ಷದ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಹೊರಟಳು. ಭಯಂಕರ ಕಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಮರಗಳು, ಗುಹೆಗಳು, ಪರ್ವತ ಶಿಖರಗಳು ಮತ್ತು ನದಿಗಳ ಅಕ್ಕ-ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ದಮಯಂತಿಯು ಬಹುದೂರ ಹೊರಟು ಹೋದಳು. ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಆನೆಗಳು, ಕುದುರೆಗಳು ಮತ್ತು ರಥಗಳ ಸಹಿತ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಒಂದು ಗಂಪು ಮುಂದೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಅವಳು ನೋಡಿದಳು. ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಮುಖಂಡನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಳು - ಈ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ರಾಜಾ ಸುಬಾಹುವಿನ ರಾಜ್ಯವಾದ ಚೇದೀ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ದಮಯಂತಿಯೂ ಸಹ ಅವರ ಜೊತೆಗೂಡಿದಳು. ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪತಿಯ ದರ್ಶನದ ಉತ್ಕಟೇಚ್ಛೆ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಅನೇಕ ದಿವಸಗಳ ಪ್ರಯಾಣದ ನಂತರ ಆ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು ಒಂದು ಭಯಂಕರವಾದ ಅರಣ್ಯವನ್ನು ತಲುಪಿದರು. ಅಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ಸರೋವರವಿತ್ತು. ಬಹು ದಿನಗಳ ಪ್ರಯಾಣದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ದಣಿದಿದ್ದರು. ಆದುದರಿಂದ ಆ ಜನರೆಲ್ಲ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿಡಾರ ಹೂಡಿದರು. ದೈವವು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿತ್ತು. ರಾತ್ರಿ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾಡಾನೆಗಳು ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳ ಆನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿ ಮಾಡಿದವು. ಅವುಗಳ ಓಡಾಟದಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳೆಲ್ಲ ನಷ್ಟ-ಭ್ರಷ್ಟರಾಗಿ ಹೋದರು. ಈ ಕೋಲಾಹಲವನ್ನು ಕೇಳಿ ದಮಯಂತಿಗೆ ಎಚ್ಚರವಾಯಿತು. ಅವಳು ಈ ಮಹಾಸಂಹಾರದ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಹುಚ್ಚಳಂತಾದಳು. ಅವಳು ಇಂತಹ ಘಟನೆಯನ್ನು ಎಂದೂ ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಹೆದರಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಓಡಿ ಹೋಗಿ ನಿಂತಿದ್ದ ಮನುಷ್ಯರ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡಳು. ಅನಂತರ ಆ ಮಹಾಸಂಹಾರದಿಂದ ಬದುಕಿ ಉಳಿದಿದ್ದ ವೇದಪಾಠಿ ಮತ್ತು ಸಂಯಮೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಂಗಡ ದಮಯಂತಿಯು

ಮೈಮೇಲೆ ಅರ್ಧವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಹೊರಟಳು. ಸಾಯಂಕಾಲದ ವೇಳೆಗೆ ಚೇದೀ ಅರಸ ರಾಜಾ ಸುಬಾಹುವಿನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಬಂದು ತಲುಪಿದಳು.

ದಮಯಂತಿಯು ರಾಜಧಾನಿಯ ರಾಜಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾಗ ನಾಗರಿಕರು ಯಾರೋ ಇವಳನ್ನು ಹುಚ್ಚಿಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳು ಅವಳ ಹಿಂದೆ ಹೊರಟರು. ದಮಯಂತಿಯು ಅರಮನೆಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋದಳು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಜಮಾತೆಯು ಕಿಟಕಿಯ ಬಳಿ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಆಕೆಯು ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಯಲ್ಪಟ್ಟ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ದಾಸಿಯೊಡನೆ ಹೇಳಿದಳು- 'ಎಲೆಗೆ! ನೋಡು ಅಲ್ಲಿರುವ ಆ ಹೆಂಗಸು ಬಹಳ ದುಃಖದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ತನಗಾಗಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಆಶ್ರಯವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಹುಡುಗರು ಅವಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನೀನು ಹೋಗಿ, ಅವಳನ್ನು ನನ್ನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. ಇವಳು ನನ್ನ ಅರಮನೆಯನ್ನೂ ಸಹ ಪ್ರಕಾಶ ಗೊಳಿಸುವಷ್ಟು ಸುಂದರಿಯಾಗಿದ್ದಾಳೆಯೋ ಎನ್ನುವಂತಿದೆ'. ದಾಸಿಯು ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಾಲಿಸಿದಳು. ದಮಯಂತಿ ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ರಾಜಮಾತೆಯು ದಮಯಂತಿಯ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಕೇಳಿದಳು - 'ನೋಡಿದರೆ ನೀನು ಏನೋ ದುಃಖದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವೆ, ಆದರೂ ನಿನ್ನ ಶರೀರ ಇಷ್ಟು ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ಕೂಡಿರಲು ಕಾರಣವೇನು? ನೀನು ಯಾರು ಹೇಳು, ಯಾರ ಪತ್ನಿಯಾಗಿರುವೆ, ಅಸಹಾಯ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಯಾರಿಗೂ ಏಕೆ ಹೆದರುವುದಿಲ್ಲ?' ದಮಯಂತಿಯು ಹೇಳಿದಳು - 'ನಾನೊಬ್ಬಳು ಪತಿವ್ರತಾ ನಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಕುಲೀನಳಾಗಿದ್ದರೂ ದಾಸಿಯ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಅಂತಃಪುರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದವಳು ನಾನು ಎಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ಇರುತ್ತೇನೆ. ಹಣ್ಣು-ಹಂಪಲು, ಗೆಡ್ಡೆ-ಗೆಣಸು ತಿಂದು ದಿನ ಕಳೆಯುತ್ತೇನೆ. ನನ್ನ ಪತಿದೇವ ಗುಣವಂತ ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ಬಹಳವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಾರೆ. ನನ್ನ ದೌರ್ಭಾಗ್ಯವೆಂದರೆ - ನನ್ನದೇನೂ ಅಪರಾಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೋ ಕಾಣೆನು. ನಾನು ಹಗಲೂ-ರಾತ್ರಿ ನನ್ನ ಪ್ರಾಣಪತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಮತ್ತು ಅವರ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಪರಿತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ'. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಹೇಳುತ್ತಾ-ಹೇಳುತ್ತಾ ದಮಯಂತಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರು ಉಕ್ಕಿ ಬಂತು, ಅವಳು ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ಅವಳ ದುಃಖಪೂರಿತ ವಿಲಾಪದಿಂದ ರಾಜಮಾತೆಗೆ ಕರುಣೆಯುಂಟಾಯಿತು.

ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು. - 'ಕಲ್ಯಾಣೇ ನನಗೆ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಪ್ರೇಮ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದೆ. ನೀನು ನನ್ನ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರು, ನಾನು ನಿನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವೆನು. ಅವರು ಬಂದಾಗ ನೀನು ಅವರೊಡನೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರುವುದು.' ದಮಯಂತಿಯು ಹೇಳಿದಳು - 'ಮಾತೋಶ್ರೀ! ನಾನು ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳ ಪ್ರಕಾರ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬಲ್ಲೆನು. ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಎಂಜಲು ತಿನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾರ ಕಾಲನ್ನೂ ತೊಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಪರ ಪುರುಷನೊಡನೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಮಾತನಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಪುರುಷನಾದರೂ ನನ್ನೊಡನೆ ದುಶ್ಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ಪದೇ ಪದೇ ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಾದರೆ ಅವನಿಗೆ ಮರಣದಂಡನೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಬೇಕಾಗುವುದು. ನಾನು ನನ್ನ ಪತಿಯನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತೇನೆ. ನೀವು ನನ್ನ ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ, ಆಗ ನಾನು ಇರಬಲ್ಲೆನು; ಅನ್ಯಥಾ ಇಲ್ಲ.* ರಾಜಮಾತೆಯು ದಮಯಂತಿಯ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದಳು. ನಂತರ ಆಕೆಯು ತನ್ನ ಮಗಳು ಸುನಂದಳನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಹೇಳಿದಳು - 'ಮಗೂ ! ನೋಡು, ಈ ದಾಸಿಯನ್ನು ದೇವಿಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ಇವಳು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ-ನಿನಗೆ ಸರಿಸಮಾನಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇವಳನ್ನು ಸಖಿಯಂತೆಯೇ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊ, ಸಂತೋಷದಿಂದ ಇವಳೊಡನೆ ಮನರಂಜನೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರು' ಸುನಂದಾ ಆನಂದದಿಂದ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಭವನಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಳು. ದಮಯಂತಿ ತನ್ನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸುತ್ತಾ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದಳು.

* ಉಚ್ಚಿಷ್ಟಂ ನೈವ ಭುಂಜೀಯಾಂ ನ ಕುರ್ಯಾಂ ಪಾದಧಾವನಮ್ |
 ನ ಚಾಹಂ ಪುರುಷಾನನ್ಯಾನ್ ಪ್ರಭಾಷೇಯಂ ಕಥಂಚನ ||
 ಪಾರ್ಥಯೇದ್ ಯದಿ ಮಾಂ ಕಶ್ಚಿದ್ ದಂಡ್ಯಸ್ತೇ ನ ಪುಮಾನ್ ಭವೇತ್ |
 ವದ್ಯಶ್ಚ ತೇಽಸಕೃನ್ಮದ ಇತಿ ಮೇ ವ್ರತಮಾಹಿತಮ್ ||
 ಭರ್ತುರನ್ವಾಷಣಾರ್ಥಂ ತು ಪಶ್ಯೇಯಂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾನಹಮ್ |
 ಯದ್ಯೇವಮಿಹ ವತ್ಸ್ಯಾಮಿ ತ್ವತ್ಸಕಾಶೇ ನ ಸಂಶಯಃ ||
 (ಮಹಾ. ವನ. ೬೫/೬೮-೭೦)

ನಳನ ರೂಪು ಬದಲಾವಣೆ, ಋತುಪರ್ಣದಲ್ಲಿ ಸಾರಥಿಯಾಗುವುದು,
ಭೀಮನ ಮೂಲಕ ನಳ-ದಮಯಂತಿಯರ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮತ್ತು
ದಮಯಂತಿಯ ಭೇಟಿ

ಬೃಹದಶ್ವರು ಹೇಳಿದರು - ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ! ನಳ ಮಹಾರಾಜನು ಮಲಗಿದ್ದ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮುಂದೆ ಹೋದಾಗ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಚ್ಚು ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ನಳನು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಂಜಿಕೆಯಿಂದ ಹೆದರಿ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟನು. ಅವನ ಕಿವಿಗೆ 'ರಾಜಾ ನಳನೇ! ಬೇಗ ಓಡುತ್ತಾ ಬಾ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡು' - ಎಂಬ ದ್ವನಿ ಕೇಳಿಬಂತು. ನಳನು 'ಹೆದರಬೇಡ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಓಡುತ್ತಾ ಹೋಗಿ ದಾವಾನಲದಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ನೋಡಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ನಾಗರಾಜ ಕರ್ಕೋಟಕನು ಸುರುಳಿ-ಸುತ್ತಿಕೊಂಡು ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಕೈಮುಗಿಯುತ್ತಾ ನಳನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು - 'ಮಹಾರಾಜ ! ನಾನು ಕರ್ಕೋಟಕನೆಂಬ ಸರ್ಪ. ನಾನು ತೇಜಸ್ವಿಗಳಾದ ಋಷಿ ನಾರದರಿಗೆ ಮೋಸ ಮಾಡಿದ್ದೆನು. ಆಗ ಅವರು, ರಾಜಾ ನಳನು ಬಂದು ನಿನ್ನನ್ನು ಎತ್ತುವವರೆಗೆ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದಿರು ಎಂದು ಶಾಪಕೊಟ್ಟರು. ಅವನು ಬಂದು ಎತ್ತಿದ ನಂತರ ನೀನು ಶಾಪದಿಂದ ವಿಮೋಚನೆ ಹೊಂದುವೆಯೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅವರ ಶಾಪದಿಂದ ನಾನು ಇಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಹೆಜ್ಜೆಕೂಡ ಮುಂದೆ ಹೋಗಲಾರೆ. ನೀನು ಶಾಪದಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು. ನಾನು ನಿನಗೆ ಹಿತವಾಗುವ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿಸುವೆನು ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಮಿತ್ರನಾಗುವೆನು. ನನ್ನ ಭಾರದಿಂದ ಹೆದರಬೇಡ. ನಾನೀಗಲೇ ಹಗುರವಾಗುತ್ತೇನೆ'. ಅವನು ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನಷ್ಟು ಗಾತ್ರಕ್ಕಾದನು ನಳನು ಅವನನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ದಾವಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಂದನು. ಕರ್ಕೋಟಕನು ಹೇಳಿದನು - 'ರಾಜಾ ! ನೀನು ಈ ಕೂಡಲೇ ನನ್ನನ್ನು ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಹಾಕಬೇಡ. ಕೆಲವು ಹೆಜ್ಜೆಗಳವರೆಗೆ ಎಣಿಸುತ್ತಾ ಹೋಗು'. ನಳನು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತನೇ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಟ್ಟಾಗ ದಶ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ ಆ ಕರ್ಕೋಟಕ ನಾಗನು ಅವನನ್ನು ಕಚ್ಚಿತು. ಅವನ ನಿಯಮ ಹೀಗಿತ್ತು - ಯಾರಾದರೂ 'ದಶ' ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಅದು ದಂಶಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಅಂದರೆ ಕಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು. ಅನ್ಯಥಾ ಇಲ್ಲ. ಕರ್ಕೋಟಕ ಕಚ್ಚಿದ ಕೂಡಲೇ ನಳನ ಮೊದಲಿನ ರೂಪು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಹೋಯಿತು ಮತ್ತು ಕರ್ಕೋಟಕ ತನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದನು. ಆಶ್ಚರ್ಯಚಕಿತನಾದ ನಳನಿಗೆ ಅವನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು - 'ಮಹಾರಾಜ! ನಿನ್ನನ್ನು ಯಾರೂ ಸಹ ಗುರುತು ಹಿಡಿಯದಿರಲೆಂದು ನಾನು

ನಿನ್ನ ರೂಪವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದ್ದೇನೆ, ಕಲಿಯು ನಿನಗೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಈಗ ನನ್ನ ವಿಷದಿಂದ ಅವನು ನಿನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದುಃಖಪಡುವನು¹ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದೆ. ಈಗ ನಿನಗೆ ಕ್ರೂರ ಮೃಗ-ಪಕ್ಷಿ ಶತ್ರು ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮವಿದರ ಶಾಪ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಯಾವ ಭಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಯಾವ ವಿಷದ ಪ್ರಭಾವವೂ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿನಗೆ ಜಯವುಂಟಾಗುವುದು.² ಈಗ ನೀನು ನಿನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಬಾಹುಕ ಎಂದು ಇಟ್ಟುಕೋ ಮತ್ತು ದ್ಯೂತ ಕುಶಲನಾದ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನ ನಗರವಾದ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗು. ನೀನು ಆತನಿಗೆ ಕುದುರೆಗಳ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸು ಮತ್ತು ಆತನು ನಿನಗೆ ದ್ಯೂತದ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವನು ಹಾಗೂ ನಿನಗೆ ಸ್ನೇಹಿತನೂ ಆಗಿಬಿಡುವನು. ಜೂಜಿನ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಂಡ ನಂತರ ನಿನ್ನ ಪತ್ನಿ, ಪುತ್ರಿ, ಪುತ್ರ, ರಾಜ್ಯ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ದೊರೆಯುವವು. ನೀನು ನಿನ್ನ ಮೊದಲಿನ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿದಾಗ ನನ್ನ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡು ಮತ್ತು ನಾನು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಈ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸು' ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಕರ್ಕೋಟಕನು ಎರಡು ದಿವ್ಯ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಆಗಲೇ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಧಾನವಾಗಿ ಹೋದನು.

ರಾಜಾ ನಳನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಹೊರಟು ಹತ್ತನೆ ದಿವಸ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನ ರಾಜಧಾನಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಯನ್ನು ತಲುಪಿದನು. ಅವನು ಅಲ್ಲಿನ ರಾಜ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡನು. - 'ನನ್ನ ಹೆಸರು ಬಾಹುಕ. ನಾನು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಓಡಿಸುವ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಗೆ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ನಡಿಗಳನ್ನು ಕಲಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಕುದುರೆಗಳ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನಂತಹ ನಿಪುಣ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಇನ್ನಿತರೇ ಗಂಭೀರವಾದ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಾನು ಒಳ್ಳೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ ಮತ್ತು ಅಡಿಗೆ

1 ಯತ್ಕೃತೇ ಚಾಪಿ ನಿಕ್ಯತೋ ದುಃಖೇನ ಮಹತಾ ನಳ |
ವಿಷೇಣ ಸ ಮದಿಯೇನ ತ್ವಯಿ ದುಃಖಿಂ ನಿವತ್ಸ್ಯತಿ |

(ಮಹಾ. ವನ. ೬೬/೧೫)

2 ನ ತೇ ಭಯಂ ನರವ್ಯಾಘ್ರ ದಂಷ್ಟಿಭ್ಯಃ ಶತ್ರುತೋಽಪಿ ವಾ |
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಭೃಶ್ಚ ಭವಿತಾ ಮತ್ಪ್ರಸಾದಾನ್ನರಾಧಿಪ||
ರಾಜನ್ ವಿಷನಿಮಿತ್ತಾ ಚ ನ ತೇ ಪೀಡಾ ಭವಿಷ್ಯತಿ |
ಸಂಗ್ರಾಮೇಷು ಚ ರಾಜೇಂದ್ರ ಶಶ್ವಜ್ಜಯಮವಾಪ್ಸ್ಯಸಿ ||

(ಮಹಾ. ವನ. ೬೬/೧೯)

ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಬಹಳ ಚತುರನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ಜೊತೆಗೆ ಹಸ್ತ ಕೌಶ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ-ಬೇರೆ ಕಠಿಣವಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಾನು ಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುವೆನು. ನೀವು ನನ್ನ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯಪಡಿಸಿ ನನ್ನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿರಿ.' ಋತುಪರ್ಣನು ಹೇಳಿದನು - 'ಬಾಹುಕ ! ನೀನು ಬಂದದ್ದು ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕೆಲಸಗಳೂ ನಿನ್ನ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುವು. ಆದರೆ ನಾನು ಶೀಘ್ರಗಾಮಿ ವಾಹನವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತೇನೆ, ಆದುದರಿಂದ ನೀನು ನನ್ನ ಕುದುರೆಗಳ ನಡೆಯನ್ನು ಚುರುಕುಗೊಳಿಸುವಂತಹ ಕೆಲಸ ಮಾಡು, ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಅಶ್ವಶಾಲೆಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ನಿನಗೆ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳೂ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಚಿನ್ನದ ನಾಣ್ಯಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಾರ್ಷಿಕವೂ (ನಳನ ಹಳೆಯ ಸಾರಥಿ) ಮತ್ತು ಜೀವಲ ಯಾವಾಗಲೂ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರವೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ನೀನು ಆನಂದದಿಂದ ನನ್ನ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು.' ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನ ಸತ್ಕಾರ ಪಡೆದು ನಳನು ಬಾಹುಕನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಾರ್ಷಿಕವೂ ಮತ್ತು ಜೀವಲರೊಡನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ರಾಜಾ ನಳನು ಪ್ರತಿದಿನ ರಾತ್ರಿ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸಿಕೊಂಡು - 'ಅಯ್ಯೋ! ತಪಸ್ವಿನೀ! ದಮಯಂತಿಯು ಹಸಿವು-ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ಬಳಲಿ-ಬೆಂಡಾಗಿ ಈ ಮೂರ್ಖನ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರಬಹುದು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲಿ ಮಲಗುತ್ತಿರುವಳೋ ಕಾಣೆ? ಸರಿ, ಅವಳು ತನ್ನ ಜೀವನ-ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಯಾರ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿರಬಹುದೋ?' ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಅವನು ಅನೇಕಾನೇಕ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು ಈ ರೀತಿ ಅವನನ್ನು ಯಾರೂ ಗುರುತಿಸಲಾಗದಂತೆ ಋತುಪರ್ಣನ ಹತ್ತಿರ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು.

ತನ್ನ ಅಳಿಯ ನಳನು ರಾಜ್ಯಚ್ಯುತನಾಗಿ ನನ್ನ ಮಗಳ ಸಂಗಡ ಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಟುಹೋಗಿದ್ದಾನೆಂಬ ಸಮಾಚಾರ ವಿದರ್ಭ ನರೇಶ ಭೀಮನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಆಗ ಅವನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು 'ನೀವುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುತ್ತಾಡಿ ನಳ-ದಮಯಂತಿಯರನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬನ್ನಿರಿ, ಯಾವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವನೋ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಗೋವು ಮತ್ತು ಜಾಹಗೀರನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ನೀವು ಅವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ,

ಕೇವಲ ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿದರೂ ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು' ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಸಂತೋಷದಿಂದ ನಳ-ದಮಯಂತಿಯರನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಹೊರಟರು.

ಸುದೇವನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ನಳ-ದಮಯಂತಿಯರನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಚೇದಿ ನರೇಶನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹೋದನು. ಅವನು ಒಂದು ದಿವಸ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದನು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಾಹವಾಚನ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಮತ್ತು ದಮಯಂತಿ ಸುನಂದಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಕುಳಿತುಕೊಂಡು ಆ ಮಂಗಳ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸುದೇವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಇವಳೇ ಭೀಮನಂದಿನಿಯೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು. ನಾನು ಈಕೆಯ ರೂಪವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಗೆ ಕಂಡಿದ್ದೆನೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈಗಲೂ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಬಹಳ ಒಳ್ಳೆಯದೇ ಆಯಿತು. ಈಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿದುದರಿಂದ ನನ್ನ ಯಾತ್ರೆ ಸಫಲವಾಯಿತು. ಸುದೇವನು ದಮಯಂತಿಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದನು - 'ವಿದರ್ಭ ನಂದಿನಿ! ನಾನು ಸುದೇವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ನಿಮ್ಮ ಸಹೋದರನ ಮಿತ್ರ. ರಾಜ ಭೀಮನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದೆನು. ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ-ತಂದೆ ಮತ್ತು ಸಹೋದರರು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಿಮ್ಮ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳೂ ಸಹ ವಿದರ್ಭ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇಮವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ನಿಮ್ಮ ವಿಯೋಗದಿಂದ ಕುಟುಂಬದವರೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾಣ ಹೋದವರಂತೆ ಇದ್ದಾರೆ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೂರಾರು ಮಂದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ'. ದಮಯಂತಿಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದಳು. ಅವಳು ಕ್ರಮ-ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಲ್ಲರ ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆಯೇ ಅಳು ಬಂದಿತು. ಸುನಂದಾ ದಮಯಂತಿಯು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾ ಅಳುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಗಾಬರಿಗೊಂಡು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದಳು. ರಾಜಮಾತೆಯು ತಕ್ಷಣ ಅಂತಃಪುರದಿಂದ ಹೊರಟು ಬಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಳು - 'ಮಹಾತ್ಮರೇ ! ಈಕೆಯು ಯಾರ ಪತ್ನಿ ಯಾರ ಮಗಳು, ತನ್ನ ಮನೆಯವರಿಂದ ಹೇಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆ? ನೀವು ಈಕೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಗುರುತಿಸಿದಿರಿ?' ಸುದೇವನು ನಳ-ದಮಯಂತಿಯರ ಪೂರ್ತಿ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದನು ಮತ್ತು ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಕೆಂಡವು ಶಾಖದಿಂದ

ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವಂತೆ, ಈ ದೇವಿಯ ಸುಂದರ ರೂಪು ಮತ್ತು ಹಣೆಯಿಂದ ನಾನು ಈಕೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದೆನು. ಸುನಂದೆಯು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದಲೇ ದಮಯಂತಿಯ ಹಣೆಯನ್ನು ತೊಳೆದಳು, ಆಗ ಅವಳ ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಚಂದ್ರನಂತಹ ಚಿಹ್ನೆ ಪ್ರಕಟವಾಯಿತು. ಹಣೆಯಲ್ಲಿನ ಆ ತಿಲಕವನ್ನು ನೋಡಿ ಸುನಂದೆ ಮತ್ತು ರಾಜಮಾತೆ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಅಳುಬಂದಿತು. ಅವರು ಎರಡು ಘಳಿಗೆಗಳವರೆಗೆ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಎದೆಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ರಾಜಮಾತೆ ಹೇಳಿದಳು - 'ದಮಯಂತಿ! ನೀನು ನನ್ನ ಸಹೋದರಿಯ ಮಗಳು ಎಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಈ ತಿಲಕದಿಂದ ಕಂಡುಹಿಡಿದೆನು. ನಿಮ್ಮ ತಾಯಿ ನನ್ನ ಒಡಹುಟ್ಟಿದ ಅಕ್ಕ. ನಾವಿಬ್ಬರೂ ದರ್ಶಾಣ ದೇಶದ ರಾಜಾ ಸುದಾಮನ ಪುತ್ರಿಯರು. ನೀನು ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದೆ, ಆಗ ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೆನು. ನಿಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಮನೆ ಹೇಗೆ ನಿನ್ನದೋ ಅದರಂತೆಯೇ ಈ ಮನೆಯೂ ಸಹ ನಿನ್ನದೇ, ಈ ಸಂಪತ್ತು ಹೇಗೆ ನನ್ನದೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಿನ್ನದೂ ಹೌದು'. ದಮಯಂತಿ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಳು ಅವಳು ತಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದಳು - 'ಅಮ್ಮ ! ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗದಿದ್ದರೆ ಏನಾಯಿತು? ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ಮಗಳಂತೆಯೇ ಇದ್ದೇ. ನೀವು ನನ್ನ ಅಭಿಲಾಷೆಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿರುವಿರಿ ಮತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿದ್ದೀರಿ. ಈಗ ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಸುಖವಾಗಿರುತ್ತೇನೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾನು ಬಹಳ ದಿನಗಳಿಂದ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಚಿಕ್ಕ-ಚಿಕ್ಕ ಎರಡು ಮಕ್ಕಳು ತಂದೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯ ವಿಯೋಗದಿಂದ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿರಬಹುದು. ಅವರ ಸ್ಥಿತಿ ಏನಾಗಿದೆಯೋ ಕಾಣೆನು! ನೀವು ನನ್ನ ಹಿತವನ್ನು ಬಯಸುವುದಾದರೆ ನನ್ನನ್ನು ವಿದರ್ಭ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿ ನನ್ನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸಿರಿ'. ರಾಜಮಾತೆಯು ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟಳು. ಅವಳು ತನ್ನ ಮಗನೊಡನೆ ಹೇಳಿ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನ್ನು ತರಿಸಿದಳು. ಭೋಜನ, ವಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಅನೇಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಸೈನ್ಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯೊಂದಿಗೆ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಬಿಡುಬಿಟ್ಟಳು. ದಮಯಂತಿಗೆ ವಿದರ್ಭ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಹು ಸತ್ಕಾರ ದೊರೆಯಿತು. ದಮಯಂತಿಯೂ ತನ್ನ ಸಹೋದರ, ಮಕ್ಕಳು, ತಾಯಿ-ತಂದೆ ಮತ್ತು ಸಖಿಯರನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿದಳು. ಅವಳು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದಳು. ತನ್ನ ಮಗಳು ಸಿಕ್ಕಿದುದರಿಂದ ರಾಜಾ ಭೀಮನಿಗೆ

ಬಹಳ ಆನಂದವಾಯಿತು. ಆತನು ಸುದೇವನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ಗೋವುಗಳು, ಗ್ರಾಮ ಹಾಗೂ ಹಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಿದನು.

ನಳನ ಅನ್ವೇಷಣೆ, ಋತುಪರ್ಣದ ವಿದರ್ಭಯಾತ್ರೆ ಕಲಿಯ ಕುಗ್ಗುವಿಕೆ

ಬೃಹದಶ್ವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ! ತನ್ನ ತಂದೆಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ ವಿಶ್ರಮಿಸಿ ದಮಯಂತಿಯು ಒಂದು ಸಲ ತನ್ನ ತಾಯಿಯೊಡನೆ ಹೇಳಿದಳು. - 'ಅಮ್ಮಾ! ನಾನು ನಿಮ್ಮೊಡನೆ ಸತ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಒಂದು ವೇಳೆ ನೀವು ನನ್ನನ್ನು ಜೀವಸಹಿತ ಇರಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಾದರೆ ನನ್ನ ಪತಿದೇವರನ್ನು ಹುಡುಕಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿರಿ'. ರಾಣಿಯು ಬಹಳ ದುಃಖಿತಳಾಗಿ ತನ್ನ ಪತಿ ರಾಜಾ ಭೀಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು - 'ಸ್ವಾಮಿ ! ದಮಯಂತಿಯು ತನ್ನ ಪತಿಗೋಸ್ಕರ ಬಹಳ ವ್ಯಾಕುಲಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳು ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವರನ್ನು ಹುಡುಕಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ನನ್ನೊಡನೆ ಹೇಳಿದ್ದಾಳೆ'. ರಾಜನು ತನ್ನ ಆಶ್ರಿತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ, ನಳನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವರನ್ನು ನೇಮಿಸಿದನು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು - 'ಈಗ ನಾವು ರಾಜಾ ನಳನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇವೆ' ಎಂದು ದಮಯಂತಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿದರು. ಆಗ ದಮಯಂತಿಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೊಡನೆ ಹೇಳಿದಳು - "ನೀವುಗಳು ಯಾವ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಲಿ, ಅಲ್ಲಿ ಜನರ ಗುಂಪಿರುವ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ. 'ನನ್ನ ಪ್ರಿಯ ಮೋಸಗಾರ! ನೀವು ನನ್ನ ಸೀರೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧವನ್ನು ಹರಿದುಕೊಂಡು ಹಾಗೂ ದಾಸಿಯಾದ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದಿರಿ? ನಿಮ್ಮ ಆ ದಾಸಿಯು ಈಗಲೂ ಅದೇ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಸೀರೆ ಉಟ್ಟು ನೀವು ಬರುವ ದಾರಿಯನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ಮತ್ತು ನಿಮ್ಮ ವಿಯೋಗದ ದುಃಖದಿಂದ ದುಃಖಪಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ.* ಅವರ ಮುಂದೆ ನನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ವರ್ಣನೆ ಮಾಡಿರಿ ಮತ್ತು

* ಕ್ಷನು ತ್ವಂ ಕಿತವಚ್ಛಿತ್ವಾ ವಸಾರ್ಧಂ ಪ್ರಸ್ಥಿತೋ ಮಮ |
ಉತ್ಪಜ್ಯ ವಿಪಿನೇ ಸುಪ್ತಾಪನುರಕ್ತಾಂ ಪ್ರಿಯಾಂ ಪ್ರಿಯ ||
ಸಾ ವೈ ಯಥಾ ತ್ವಯಾ ದೃಷ್ಟಾ ತಥಾಽಽಸ್ಮೇ ತ್ವತ್ಪ್ರತಿಕ್ಷೇಣೇ |
ದಹ್ಯಮಾನ ಭೃಶಂ ಬಾಲಾ ವಸಾರ್ಧೇನಾಭಿಸಂವೃತಾ ||

ಅವರು ಪ್ರಸನ್ನರಾಗಿ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೃಪೆ ಮಾಡುವಂತಹ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು'. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ನಿಮಗೆ ಏನಾದರೂ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟರೆ 'ಆತ ಯಾರು, ಎಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ'- ಈ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಿರಿ ಮತ್ತು ಆ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿರಿ. ನೀವುಗಳು ಈ ಮಾತನ್ನು ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೇವೆಂಬುದು ಆತನಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಂತೆ ನೀವು ಎಚ್ಚರವಹಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು'. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಸಮೂಹ ದಮಯಂತಿಯ ನಿರ್ದೇಶಾನುಸಾರ ರಾಜಾ ನಳನನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೊರಟಿತು.

ಬಹಳ ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಹುಡುಕಾಡಿದ ನಂತರ ಪರ್ಣಾದನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದು ದಮಯಂತಿಗೆ ಹೇಳಿದನು - 'ರಾಜಕುಮಾರೀ! ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಂತೆ ನಿಷಧ ನರೇಶ ನಳನ ಗುರುತನ್ನು ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋದೆನು. ಅಲ್ಲಿ ನಾನು ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ತುಂಬಿದ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಯಥಾವತ್ ಹೇಳಿದೆನು. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಯಾರು ಏನೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ.

ನಾನು ಹೊರಟಾಗ ಬಾಹುಕನೆಂಬ ಅವನ ಸಾರಥಿಯೂ ನನ್ನನ್ನು ಏಕಾಂತವಾಗಿ ಕರೆದು ಏನೋ ಹೇಳಿದನು. ದೇವಿ! ಆ ಸಾರಥಿಯು ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನ ಕುದುರೆಗಳಿಗೆ ತರಬೇತಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ, ರುಚಿಕರವಾದ ಭೋಜನ ತಯಾರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಅವನ ಕೈಗಳೂ ಚಿಕ್ಕವು ಮತ್ತು ಶರೀರ ಕುರೂಪವಾಗಿದೆ. ಅವನು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಎಳೆದು ಅಳುತ್ತಾ - 'ಕುಲೀನ-ಸ್ತ್ರೀಯರು ಘೋರವಾದ ಕಷ್ಟ ಒದಗಿದರೂ ತಮ್ಮ ಶೀಲವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಸತೀತ್ವದ ಬಲದಿಂದ ಸ್ವರ್ಗವನ್ನು ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಎಂದಾದರೂ ಅವರನ್ನು ಪತಿಯು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿದರೂ ಸಹ ಅವರು ಕೋಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಸದಾಚಾರವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ಪುರುಷನು ವಿಪತ್ತಿಗೊಳಗಾದ ಕಾರಣ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಚೈತನ್ಯಹೀನನಾಗಿದ್ದನು. ಆದುದರಿಂದ ಅವನ ಮೇಲೆ ಕೋಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ.* ಪತಿಯು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಸತ್ಕಾರ

* ವೈಷಮ್ಯಮಪಿ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಾ ಗೋಪಾಯಂತಿ ಕುಲಸ್ತ್ರೀಯಃ |

ಆತ್ಮಾನಮಾತ್ಮನಾ ಸತ್ಕೋ ಜೀತಃ ಸ್ವರ್ಗೋ ನ ಸಂಶಯಃ ||

ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಅವನು ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿಯಿಂದ ಭ್ರಷ್ಟನಾಗಿ, ಹಸಿವೆಯಿಂದ ಬಳಲಿದವನಾಗಿ, ದುಃಖ ಮತ್ತು ದುರಾಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದನು. ಇಂತಹ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಮೇಲೆ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ಆತನು ತನ್ನ ಪ್ರಾಣ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಅವನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಾರಿ ಹೋದವು. ಆತನ ಹೃದಯದ ವೇದನೆ ಸಹಿಸಲಸಾಧ್ಯವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ರಾಜಕುಮಾರೀ! ಬಾಹುಕನ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾನು ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ನಿನಗೆ ಹೇಗೆ ಉಚಿತವೆಂದು ತೋರುವುದೋ ಅದರಂತೆ ಮಾಡು. ಬೇಕಾದರೆ ಮಹಾರಾಜರಿಗೂ ಹೇಳಿಬಿಡು ಎಂದನು.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ದಮಯಂತಿಯ ಕಣ್ಣುಗಳು ನೀರೂರಿದವು. ಅವಳು ತಾಯಿಗೆ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು-‘ಅಮ್ಮಾ! ನೀವು ಈ ಮಾತನ್ನು ತಂದೆಯವರೊಡನೆ ಹೇಳಬಾರದು. ನಾನು ಸುದೇವನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಈ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿಯುಕ್ತ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ಅವರು ನನ್ನನ್ನು ಶುಭ ಮುಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆತಂದು ಸೇರಿಸಿದರೋ, ಅದೇ ರೀತಿ ಅವರು ಶುಭ ಸಮಯವನ್ನು ನೋಡಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಿ ನನ್ನ ಪತಿದೇವರನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರುವ ಯುಕ್ತಿ ಮಾಡಲಿ’. ಅನಂತರ ದಮಯಂತಿಯು ಪರ್ಣಾದನಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಆತನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟಳು ಮತ್ತು ಸುದೇವನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಆತನಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು-‘ಭೂಸುರರೇ! ನೀವು ಬಹು ಶೀಘ್ರವಾಗಿ ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಗರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನೊಡನೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿ-ಭೀಮ ಪುತ್ರಿ ದಮಯಂತಿಯು ಪುನಃ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಪತಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾಳೆ. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ರಾಜರು ಮತ್ತು ರಾಜಕುಮಾರರು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಯಂವರವು ನಾಳೆಯೇ ನಡೆಯಲಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಬಹುದಾದರೆ ಹೋಗಿ. ನಳನು ಬದುಕಿರುವ ಅಥವಾ

ರಹಿತಾ ಭರ್ತೃಭಿಶ್ಚೈವ ನ ಕುಷ್ಯಂತಿ ಕದಾಚನ |

ಪ್ರಾಣಾಂಶ್ಚಾರಿತ್ರಕವಚಾನ್ ಧಾರಯಂತಿ ಪರಸ್ತಿಯಃ

||

(ಮಹಾ. ವನ. 20/೮-೯)

ಸತ್ತುಹೋಗಿರುವ ವಿಚಾರ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳು ನಾಳೆ ಸೂರ್ಯೋದಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪತಿಯನ್ನು ವರಿಸುವಳು' ದಮಯಂತಿಯ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಸುದೇವ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋಗಿ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದನು.

ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನು ಸುದೇವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಾಹುಕನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಮೃದು - ಮಧುರ ವಾಣಿಯಿಂದ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದನು - 'ಬಾಹುಕ ನಾಳೆ ದಮಯಂತಿಯ ಸ್ವಯಂವರ ನಡೆಯಲಿದೆ. ನಾನು ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ವಿದರ್ಭ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸೇರಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನೀವು ಅಷ್ಟು ಬೇಗ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಾದರೆ ನಾನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಡುವೆನು.' ಋತುಪರ್ಣನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನಳನ ಎದೆ ಒಡೆದಂತಾಯಿತು. ಅವನು ತನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯೋಚಿಸಿದನು - 'ದಮಯಂತಿಯು ದುಃಖದಿಂದ ಅಚೇತಳಾಗಿಯೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿರಬಹುದು. ಅವಳು ಹಾಗೆ ಮಾಡಲು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಸಂಭವವಿದೆಯೇ ! ಆದರೆ ಇಲ್ಲಾ-ಇಲ್ಲಾ, ಅವಳು ನನ್ನನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಯುಕ್ತಿ ಮಾಡಿರಬಹುದು. ಅವಳು ಪತಿವ್ರತೆ, ತಪಸ್ವಿನಿ ಮತ್ತು ದೀನಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ನಾನು ದುರ್ಬುದ್ಧಿಗೆ ವಶನಾಗಿ ಅವಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಬಹುಕ್ರೂರವಾದ ವರ್ತನೆ ಮಾಡಿದೆ. ತಪ್ಪು ನನ್ನದೇ, ಅವಳು ಎಂದಿಗೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡಲಾರಳು. ಆಗಲಿ, ಸತ್ಯ ಯಾವುದು, ಅಸತ್ಯ ಯಾವುದು ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆಯೇ ಗೊತ್ತಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಋತುಪರ್ಣನ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನನ್ನದೂ ಸಹ ಸ್ವಾರ್ಥವಿದೆ'. ಬಾಹುಕನು ಕೈ ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದನು - 'ನೀವು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ನಾನು ಕೆಲಸ ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ'. ಬಾಹುಕನು ಅಶ್ವಶಾಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕುದುರೆಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದನು. ನಳನು ಒಳ್ಳೆಯ ಜಾತಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ರಥಕ್ಕೆ ಹೂಡಿದನು. ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನು ರಥದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಹೊರಟನು.

ಅಕಾಶಗಾಮೀ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹಾರುವಂತೆಯೇ ಬಾಹುಕನ ರಥವು ಸ್ವಲ್ಪಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ನದಿ, ಪರ್ವತ ಮತ್ತು ಕಾಡುಗಳನ್ನು ದಾಟುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು

ಕಡೆ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನ ಉತ್ತರೀಯ ಕೆಳಗಡೆ ಬಿದ್ದುಹೋಯಿತು. ಅವನು ಬಾಹುಕನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು-‘ರಥವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸು, ನಾನು ಅದನ್ನು ಹೆಕ್ಕಿತರಿಸುತ್ತೇನೆ’. ನಳನು ಹೇಳಿದನು-‘ನಿಮ್ಮ ವಸ್ತ್ರ ಬಿದ್ದದ್ದೇನೋ ಈಗಲೇ, ಆದರೆ ಈಗ ನಾವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಒಂದು ಯೋಜನ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಬಂದಿದ್ದೇವೆ. ಈಗ ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.’ ಈ ಸಂಭಾಷಣೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆ ರಥವು ಒಂದು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಾ ಇದ್ದಿತು. ಋತುಪರ್ಣನು ಹೇಳಿದನು-ಬಾಹುಕ! ನೀನು ನನ್ನ ಗಣಿತ ವಿದ್ಯೆಯ ಚತುರತೆಯನ್ನು ನೋಡು. ಮುಂದಿರುವ ಮರದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಎಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಹಣ್ಣುಗಳು ಕಾಣುತ್ತಿವೆಯೋ, ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿರುವ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳು ನೂರೊಂದು ಪಟ್ಟು ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಮರದ ಎರಡು ಕೊಂಬೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಕವಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಐದು ಕೋಟಿ ಎಲೆಗಳೂ ಮತ್ತು ಎರಡು ಸಾವಿರದ ತೊಂಭತ್ತೆದು ಹಣ್ಣುಗಳೂ ಇವೆ. ನಿನಗೆ ಇಚ್ಛೆ ಇದ್ದರೆ ಎಣಿಸಿ ನೋಡು’. ಬಾಹುಕನು ರಥವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಹೇಳಿದನು-‘ನಾನು ಈ ತಾರೇಕಾಯಿ ಮರವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಇದರ ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಎಣಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವೆನು.’ ಬಾಹುಕನು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿದನು. ಹಣ್ಣು ಮತ್ತು ಎಲೆಗಳು ರಾಜನು ಹೇಳಿದಷ್ಟೇ ಇದ್ದವು. ನಳನಿಗೆ ಬಹು ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. ಬಾಹುಕನು ಹೇಳಿದನು-‘ನಿಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿದೆ. ನೀವು ಈ ನಿಮ್ಮ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನನಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡಿ’. ಋತುಪರ್ಣನು ಹೇಳಿದನು-‘ಗಣಿತ ವಿದ್ಯೆಯಂತೆಯೇ ನಾನು ದ್ಯೂತದ ದಾಳಗಳ ವಶೀಕರಣ-ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ.’ ಬಾಹುಕನು ಹೇಳಿದನು-‘ನೀವು ನನಗೆ ಈ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟರೆ ನಾನು ನಿಮಗೆ ಅಶ್ವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಡುವೆನು.’ ಋತುಪರ್ಣನಿಗೆ ವಿದರ್ಭ ದೇಶವನ್ನು ಬೇಗ ಸೇರಬೇಕೆಂಬ ಆತುರ ಬಹಳವಾಗಿತ್ತು. ಜೊತೆಗೆ ಅಶ್ವ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಯಬೇಕೆಂಬ ಲೋಭವೂ ಇದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದ ಆತನು ನಳನಿಗೆ ದಾಳಗಳ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಟ್ಟನು ಮತ್ತು ಅಶ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ನೀನು ನನಗೆ ಅನಂತರ ಕಲಿಸಿಕೊಡು ಎಂದು ಹೇಳಿದನು. ನಾನು ಅದನ್ನು ನಿನ್ನ ಬಳಿ ಠೇವಣಿಯಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆಂದೂ ಹೇಳಿದನು.

ರಾಜಾ ನಳನು ದಾಳಗಳ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯು ಕರ್ಕೋಟಕ ನಾಗನ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ವಿಷವನ್ನು ವಾಂತಿಮಾಡುತ್ತಾ ನಳನ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟುಹೋದನು. ಅವನು ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ನಳನಿಗೆ ಬಹಳ ಕೋಪ ಬಂದಿತು ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಶಾಪಕೊಡಲು ಮುಂದಾದನು. ಕಲಿಯು ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಭಯದಿಂದ ನಡುಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದನು- 'ನೀವು ಕೋಪ ಬಿಟ್ಟು ಶಾಂತರಾಗಿರಿ, ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಗೊಳಿಸುವೆನು. ನೀವು ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ತ್ಯಾಗ ಮಾಡಿ ಹೋದಾಗಲೇ ಆಕೆಯು ನನಗೆ ಶಾಪ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ನಾನು ಬಹಳ ದುಃಖದಿಂದ ಕರ್ಕೋಟಕ ನಾಗನ ವಿಷದಿಂದ ಸಂಕಟಪಡುತ್ತಾ ನಿಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಿದ್ದೆನು. ನಾನು ನಿಮಗೆ ಶರಣಾಗಿದ್ದೇನೆ. ನನ್ನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿರಿ ಮತ್ತು ನನಗೆ ಶಾಪಕೊಡಬೇಡಿರಿ, ನಿಮ್ಮ ಪವಿತ್ರವಾದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಗಾನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ನನ್ನ ಭಯವಿರುವುದಿಲ್ಲ'. ರಾಜಾ ನಳನ ಕೋಪ ಶಾಂತವಾಯಿತು. ಕಲಿಯು ಭಯಭೀತನಾಗಿ ತಾರೇಕಾಯಿ ಮರದಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿ ಹೋದನು. ಈ ಸಂವಾದವು ಕಲಿ ಮತ್ತು ನಳನಿಗಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಯಾರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮರವು ಬೋಳಾಗಿ ಹೋಯಿತು.*

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಲಿಯು ರಾಜಾ ನಳನ ಬೆನ್ನುಬಿಟ್ಟು ಹೋದನು. ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ಅವನ ರೂಪು ಬದಲಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ರಥವನ್ನು ವೇಗವಾಗಿ ಓಡಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಸಾಯಂಕಾಲದ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಅವರು ವಿದರ್ಭ ದೇಶವನ್ನು ಸೇರಿದರು. ರಾಜಾ ಭೀಮನ ಬಳಿಗೆ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಲಾಯಿತು. ಆತನು ಋತುಪರ್ಣನನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆಯಿಸಿದನು. ಅವನ ರಥದ ಝೇಂಕಾರದಿಂದ ದಿಕ್ಕುಗಳೆಲ್ಲಾ ಮೊಳಗಿದವು. ಕುಂಡಿನ ನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಜಾ ನಳನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು

* ಯೇ ಚ ತ್ವಾಂ ಮನುಜಾ ಲೋಕೇ ಕೀರ್ತಯಿಷ್ಯಂತ್ಯತಂದ್ರಿತಃ |
ಮತ್ಪ್ರಸೂತಂ ಭಯಂ ತೇಷಾಂ ನ ಕದಾಚಿದ್ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||
ಭಯಾರ್ತಂ ಶರಣಂ ಯಾತಂ ಯದಿ ಮಾಂ ತ್ವಂ ನ ಶಪ್ಸಸೇ |
ಏವಮೂಕ್ತೋ ನಲೋ ರಾಜಾ ನ್ಯಯಚ್ಛತ್ ಕೋಪಮಾತ್ಮನಃ ||
ತತೋ ಭೀತಃ ಕಲಿಃ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಪ್ರವಿವೇಶ ಬಿಭೀತಕಮ್ |
ಕಲಿಸ್ತ್ವನ್ಯೈಸ್ತದಾದೃಶ್ಯಃ ಕಥಯನ್ ನೈಷಧೇನ ವೈ ||

ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಆ ಕುದುರೆಗಳೂ ಸಹ ಇದ್ದವು. ರಥದ ಗರ-ಗರ ಶಬ್ದದಿಂದ ಅವುಗಳು ರಾಜಾ ನಳನನ್ನು ಗುರುತಿಸಿಕೊಂಡು ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಸಂತೋಷಗೊಂಡವು. ದಮಯಂತಿಗೂ ಸಹ ಆ ಶಬ್ದಹಾಗೆಯೇ ಭಾಸವಾಯಿತು. ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು. 'ಈ ರಥದ ಗರಗರ ಶಬ್ದವು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಉಲ್ಲಾಸವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತಿದೆ. ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಇದನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವವರು ನನ್ನ ಪತಿ ದೇವರೇ ಹೌದು. ಇಂದು ಅವರು ನನ್ನ ಬಳಿ ಬರದೇ ಹೋದರೆ ನಾನು ಧಗಧಗಿಸುವ ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರಿಕೊಳ್ಳುವೆನು. ನಾನು ಎಂದೂ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕಾದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳಿರುವುದಾಗಲೀ, ಅವರಿಗೆ ಯಾವ ಅಪಕಾರ ಮಾಡಿರುವುದಾಗಲೀ, ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಿದುದಾಗಲೀ, ಜ್ಞಾಪಕ ಬರುತ್ತಾ ಇಲ್ಲ. ಅವರು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿ, ಕ್ಷಮಾಶೀಲ, ವೀರ, ದಾತಾ ಮತ್ತು ಏಕಪತ್ನೀ ವ್ರತಸ್ಥರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ವಿಯೋಗದಿಂದ ನನ್ನ ಎದೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ.' ಆಕೆ ಅರಮನೆಯ ಮಹಡಿಯ ಮೇಲೆ ಹತ್ತಿ ರಥವು ಬರುವುದು ಮತ್ತು ಅದರಿಂದ ರಥಾರೂಢಸಾರಥಿಯು ಇಳಿಯುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು.

**ದಮಯಂತಿಯ ಮೂಲಕ ರಾಜಾ ನಳನ ಪರೀಕ್ಷೆ, ಗುರುತು,
ಮಿಲನ, ರಾಜ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಕಥೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ**

ಬೃಹದಶ್ವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ! ವಿದರ್ಭ-ನರೇಶ ಭೀಮನು ಅಯೋಧ್ಯಾಧಿಪತಿ ಋತುಪರ್ಣನನ್ನು ಆನಂದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡಿದನು. ಅವನಿಗೆ ಕುಂಡಿನಪುರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂವರದ ಯಾವ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಭೀಮನಿಗಂತೂ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನು ನನ್ನ ಪುತ್ರಿಯ ಸ್ವಯಂವರದ ಆಹ್ವಾನ ಪಡೆದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆಂಬ ವಿಚಾರವು ಖಂಡಿತ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಯೋಗಕ್ಷೇಮಾದಿ ಸಂಭಾಷಣೆಯ ನಂತರ ನೀವು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಯಾವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ದಯಮಾಡಿಸಿದಿರಿ? ಎಂದು ಕೇಳಿದನು. ಋತುಪರ್ಣನು ಸ್ವಯಂವರದ ಯಾವ ಸಿದ್ಧತೆಯನ್ನೂ ಕಾಣದೆ ಆಹ್ವಾನದ ಮಾತನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಿ ಹೇಳಿದನು - 'ನಾನು ಕೇವಲ ನಿಮಗೆ ಪ್ರಣಾಮಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಲು ಹೊರಟು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ'. ಭೀಮನು ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿಕೊಂಡನು- 'ನೂರು ಯೋಜನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಸಹ ಹೆಚ್ಚು ದೂರಕ್ಕೆ

ಯಾರಾದರೂ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬರಲಾರರು. ಸರಿ, ಮುಂದೆ ಈ ಮಾತು ಬಹಿರಂಗವಾಗುವುದು'. ಭೀಮನು ಬಹಳ ಸತ್ಕಾರದೊಡನೆ ಆಗ್ರಹಪಡಿಸಿ ಋತುಪರ್ಣನನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಬಾಹುಕನೂ ಸಹ ವಾರ್ಷ್ಣೇಯನ ಸಂಗಡ ಅಶ್ವಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಂಗಿದ್ದು ಕುದುರೆಗಳ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತನಾದನು.

ದಮಯಂತಿಯು ವ್ಯಾಕುಲತೆಯಿಂದ ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿದಳು. ರಥದ ಧ್ವನಿಯಾದರೋ ನನ್ನ ಪತಿದೇವರ ರಥದ ಹಾಗೆಯೇ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅವರ ದರ್ಶನ ಮಾತ್ರ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಆಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆಗಲಿ-ಹೋಗಲಿ ವಾರ್ಷ್ಣೇಯನು ಅವರಿಂದ ರಥ-ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿತುಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಆ ಕಾಣದಿಂದ ರಥ ಅವರದೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಋತುಪರ್ಣನಿಗೂ ಸಹ ಈ ವಿದ್ಯೆ ಗೊತ್ತಿರುವ ಸಂಭವವಿದೆ'. ಆಕೆಯು ತನ್ನ ದಾಸಿಯನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಹೇಳಿದಳು- 'ಕೇಶಿನೀ! ನೀನು ಹೋಗಿ, ಆ ಕುರೂಪಿ ಮನುಷ್ಯನು ಯಾರು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೋ, ಈತನೇ ನನ್ನ ಪತಿದೇವನಿರಬಹುದು. ನಾನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮೂಲಕ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದ ಸಂದೇಶವನ್ನೇ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವುದು, ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದು ನನಗೆ ಹೇಳುವುದು'. ಕೇಶಿನಿಯು ಹೋಗಿ ಬಾಹುಕನೊಡನೆ ಮಾತನಾಡಿದಳು. ಬಾಹುಕನು ರಾಜನು ಬಂದಿರುವ ಕಾರಣವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವಾರ್ಷ್ಣೇಯ ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಅಶ್ವವಿದ್ಯಾ ಹಾಗೂ ಭೋಜನ ತಯಾರಿಸುವ ಚತುರತೆಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಕೇಶಿನಿಯು ಕೇಳಿದಳು- 'ಬಾಹುಕ! ರಾಜಾ ನಳ ಎಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ? ಅದು ನಿನಗೆ ಗೊತ್ತೇ? ಅಥವಾ ನಿನ್ನ ಜೊತೆಗಾರ ವಾರ್ಷ್ಣೇಯನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆಯೋ?' ಬಾಹುಕನು ಹೇಳಿದನು - 'ಕೇಶಿನೀ! ವಾರ್ಷ್ಣೇಯನು ರಾಜಾ ನಳನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ಅವರ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಏನು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಳನ ರೂಪ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಹೋಗಿದೆ. ಆತ ಬಚ್ಚಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಆತನನ್ನು ಸ್ವತಃ ತಾನೇ ಆಗಲೀ ಅಥವಾ ಆತನ ಪತ್ನಿ ದಮಯಂತಿಯೇ ಆಗಲಿ ಗುರುತಿಸಬಲ್ಲರು, ಏಕೆಂದರೆ ಆತನು ತನ್ನ ಗುಪ್ತವಾದ ಚಿಹ್ನೆಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯವರ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಕೇಶಿನೀ! ರಾಜಾ ನಳನು ವಿಪತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದನು. ಆದರಿಂದ ಆತ ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದನು. ದಮಯಂತಿಗೆ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಮೇಲೆ ಕೋಪಬರಬಾರದು. ಅವನು ಭೋಜನ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಪಕ್ಷಿಗಳು ಅವನ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಾರಿಹೋದವು. ಆತನ ಹೃದಯವು ವೇದನೆಯಿಂದ ಜರ್ಜರಿತವಾಗಿತ್ತು. ಆತನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯ ಚೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉಚಿತವಾದ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದೇನೋ ಸರಿ, ಆದರೂ ಸಹ ದಮಯಂತಿಯು ಆತನ ದುರವಸ್ಥೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡಿ ಕೋಪ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ನಳನ ಹೃದಯ ನೋವಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ಬಂತು. ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಧುಮುಕಿತು. ಆತನಿಗೆ ಅಳು ಬಂದಿತು. ಕೇಶಿನಿಯು ದಮಯಂತಿಯ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಆತನ ಅಳುವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿದಳು.

ಈಗ ಈತನೇ ರಾಜಾ ನಳನೆಂಬ ದಮಯಂತಿಯ ಊಹೆ ಮತ್ತಷ್ಟು ದೃಢವಾಯಿತು. ಆಕೆಯು ದಾಸಿಯೊಡನೆ ಹೇಳಿದಳು-‘ಕೇಶಿನೀ! ನೀನು ಪುನಃ ಬಾಹುಕನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಏನನ್ನೂ ಮಾತನಾಡದೆ ನಿಂತುಕೊಂಡಿರು. ಅವನ ಚೇಷ್ಟೆಗಳ ಮೇಲೆ ಗಮನವಿಡು, ಆತನು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ ಕೊಡಬೇಡ, ನೀರು ಕೇಳಿದರೆ ತಡವಾಗಿ ಕೊಡು. ಆತನ ಒಂದೊಂದು ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಬಂದು ನನಗೆ ತಿಳಿಸು’. ಕೇಶಿನಿಯು ಪುನಃ ಬಾಹುಕನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಂತಹ ಮತ್ತು ಮನುಷ್ಯರಂತಹ ಅವನ ಬಹಳಷ್ಟು ಚರಿತ್ರಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಹಿಂದುರಿಗಿ ಬಂದು ದಮಯಂತಿಗೆ ಹೇಳಿದಳು-‘ರಾಜಕುಮಾರಿ! ಬಾಹುಕನು ಜಲ, ನೆಲ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ವಿಜಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದುವರೆಗೂ ನಾನು ಅಂತಹ ಪುರುಷನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ನೋಡಿಯೇ ಇಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕೇಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಾಗಿಲು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಆತನು ಬಗ್ಗುವುದಿಲ್ಲ, ಆತನನ್ನು ನೋಡಿ ಬಾಗಿಲೇ ಎತ್ತರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ಬಾಗದೇ ಹಾಗೇ ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅತ್ಯಂತ ಚಿಕ್ಕದಾದ ಛಿದ್ರವೂ ಸಹ ಅವನಿಗೆ ಗುಹೆಯಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನೀರಿಗಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವ ಕೊಡಗಳು ಆತನ ದೃಷ್ಟಿ ಬಿದ್ದ ಕೊಡಲೇ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೋದವು.

ಆತನು ಒಣಹುಲ್ಲಿನ ಕಂತೆಯನ್ನು ತೆಗೆದು ಸೂರ್ಯನ ಕಡೆಗೆ ಹಿಡಿದಾಗ ಅದು ಉರಿಯತೊಡಗಿತು. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆತನು ಅಗ್ನಿ ಸ್ಪರ್ಶ ಮಾಡಿದರೂ ಸಹ ಸುಡುವುದಿಲ್ಲ. ನೀರು ಆತನ ಇಚ್ಛಾನುಸಾರ ಹರಿಯುತ್ತದೆ ಅವನು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ಹೂಗಳನ್ನು ಉಜ್ಜಿದಾಗ ಅವು ಬಾಡಿಹೋಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮತ್ತಷ್ಟು ವಿಕಸಿತವಾಗಿ ಸುಗಂಧ ಭರಿತವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಅದ್ಭುತ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಾನು ಆಶ್ಚರ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಹೋದೆನು ಮತ್ತು ಬಹು ಬೇಗ ಬೇಗ ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಬಂದೆನು'. ದಮಯಂತಿಯು ಬಾಹುಕನ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಚೇಷ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಈತನು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ತನ್ನ ಪತಿದೇವನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕೊಂಡಳು. ಆಕೆಯು ಕೇಶಿನಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ನಳನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದಳು. ಬಾಹುಕನು ಇಂದ್ರಸೇನಿ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಸೇನರನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿ ಅವರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಇಬ್ಬರು ಬಾಲಕರನ್ನೂ ಎದೆಗಪ್ಪಿ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅವನು ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಸಂದರ್ಶಿಸಿ ಗಾಬರಿಯಾಗಿ ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದನು. ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ತಂದೆಯ ಸಹಜವಾದ ಸ್ನೇಹ-ಭಾವ ಮೂಡಲಾರಂಭಿಸಿತು. ತದನಂತರ ಬಾಹುಕನು ಇಬ್ಬರೂ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಕೇಶಿನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು- 'ಈ ಮಕ್ಕಳು ನನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದಾರೆ, ಆದುದರಿಂದ ನಾನು ಇವರನ್ನು ನೋಡಿ ಅತ್ತುಬಿಟ್ಟೆನು. ಕೇಶಿನೀ! ನೀನು ಪದೇ-ಪದೇ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿರುವೆ, ಜನರು ಏನು ಯೋಚಿಸುವರೋ ಕಾಣೇ. ಆದ್ದರಿಂದ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಪದೇ-ಪದೇ ಬರುವುದು ಉತ್ತಮವಲ್ಲ, ನೀನು ಹೋಗು'. ಕೇಶಿನಿಯು ದಮಯಂತಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದಳು.

ಈಗ ದಮಯಂತಿಯು ಕೇಶಿನಿಯನ್ನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸಿದಳು- 'ಅಮ್ಮಾ ! ರಾಜಾ ನಳನೆಂದು ತಳಿದುಕೊಂಡು ಬಾಹುಕನನ್ನು ಪದೇ-ಪದೇ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿದನು. ಈಗ ನನಗೆ ಕೇವಲ ಆತನ ರೂಪದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿಯೇ ಸಂದೇಹವಾಗಿದೆ. ಈಗ ನಾನು ಸ್ವತಃ ಆತನನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಲು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತೇನೆ. ಆದುದರಿಂದ ನೀವು ಬಾಹುಕನು ನನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಬರುವಂತೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿರಿ ಅಥವಾ ಅವನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ನಾನು ಹೋಗಲು ಆಜ್ಞೆಕೊಡಿ.

ನಿಮಗೆ ಇಚ್ಛೆಯಿದ್ದರೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ತಂದೆಯವರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಅಥವಾ ತಿಳಿಸಬೇಡಿ. ರಾಣಿಯು ತನ್ನ ಪತಿ ಭೀಮನಿಂದ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಬಾಹುಕನನ್ನು ರಾಣಿವಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆಯಿಸುವ ಆಜ್ಞೆಕೊಟ್ಟಳು. ಬಾಹುಕನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಯಿತು. ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಕೂಡಲೇ ನಳನ ಹೃದಯ ಒಂದೇ ಸಾರಿ ಶೋಕ-ದುಃಖಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಆತ ಕಣ್ಣೀರಿನಿಂದ ಸ್ನಾನವನ್ನೇ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು. ಬಾಹುಕನ ವ್ಯಾಕುಲತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ದಮಯಂತಿಯೂ ಸಹ ಶೋಕಗ್ರಸ್ತಳಾಗಿ ಹೋದಳು. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದಮಯಂತಿಯೂ ಕಾವಿಬಣ್ಣದ ವಸ್ತ್ರ ಧರಿಸಿದ್ದಳು. ಕೇಶರಾಶಿ ಗಂಟು ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದಿತು. ಶರೀರ ಮಲಿನವಾಗಿತ್ತು. ದಮಯಂತಿಯು ಹೇಳಿದಳು- 'ಬಾಹುಕ ! ಮೊದಲು ಒಬ್ಬ ಧರ್ಮಜ್ಞ ಪುರುಷನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮಲಗಿರುವಾಗ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದನು ಮತ್ತು ನೀವು ಆತನನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನೋಡಿದಿರಾ? ಆಗ ಆ ಸ್ತ್ರೀಯು ಬಹಲಿ-ಆಯಾಸ ಗೊಂಡಿದ್ದಳು. ನಿದ್ರೆಯಿಂದ ಎಚ್ಚತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂತಹ ನಿರಪರಾಧಿ ಸ್ತ್ರೀಯನ್ನು ಪುಣ್ಯಶಾಲೀ ನಿಷಧ ನರೇಶನಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೆ ಯಾರು ನಿರ್ಜನವಾದ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯ? ನಾನು ಜೀವನವಿಡೀ ತಿಳಿದೂ-ತಿಳಿದು ಆತನಿಗೆ ಯಾವ ಅಪರಾಧವನ್ನೂ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಆತನು ನನ್ನನ್ನು ಮಲಗಿರುವಾಗ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟುಹೋದರು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಹೇಳುತ್ತ-ಹೇಳುತ್ತಾ ದಮಯಂತಿಯ ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣೀರ ಕೋಡಿ ಹರಿಯಿತು. ಆಕೆಯ ವಿಶಾಲವಾದ, ಶ್ಯಾಮಲವರ್ಣದ ಮತ್ತು ಕೆಂಪು ವರ್ಣದ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ಕಣ್ಣೀರು ತೊಟ್ಟಿಕ್ಕುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನಳನಿಂದ ಸುಮ್ಮನಿರಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆತನು ಹೇಳಿದನು- 'ಪ್ರಿಯೆ! ನಾನೇನೂ ತಿಳಿದೂ-ತಿಳಿದೂ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ನಿನ್ನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲಾ ಕಲಿಯ ಕೆಲಸ.* ನೀನು ನನ್ನಿಂದ ಬೇರ್ಪಟ್ಟಾಗಿನಿಂದಲೂ ಹಗಲೂ-ರಾತ್ರಿ ನಿನ್ನದೇ ಸ್ಮರಣೆ-ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವೆಯೆಂಬುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿದೆ.

* ಮಮ ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಣಷ್ಟಂ ಯಾನ್ನಾಹಂ ತತ್ ಕೃತಮಾನ್ ಸ್ವಯಮ್ |
ಕಲಿನಾ ತತ್ ಕೃತಂ ಭೀರು ಯಚ್ಚ ತ್ವಾಪ್ಪಹಮತ್ಯಜಮ್ |

ಕಲಿಯು ನನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದು ನಿನ್ನ ಶಾಪದಿಂದ ಬೇಗೆಪಡುತ್ತಾ ಇದ್ದನು. ನಾನು ಉದ್ಯೋಗ ಮತ್ತು ತಪಸ್ಸಿನ ಬಲದಿಂದ ಅವನ ಮೇಲೆ ವಿಜಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ಮತ್ತು ಈಗ ನಮ್ಮ ದುಃಖದ ಅಂತ್ಯ ಬಂದಿದೆ. ಕಲಿಯು ನನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದನು. ನಾನು ಏಕಮಾತ್ರ ನಿನಗೋಸ್ಕರವಾಗಿಯೇ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ನೀನು ನನ್ನಂತಹ ಪ್ರೇಮಿ ಮತ್ತು ಅನುಕೂಲವಾದ ಪತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ಬೇರೇ ಪತಿಯೊಡನೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸು, ಯಾರಾದರೂ ಬೇರೆ ಸ್ತ್ರೀ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬಲ್ಲಳೇ? * ನಿನ್ನ ಸ್ವಯಂವರದ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿಯೇ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನು ಬಹು ಶೀಘ್ರತೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ'.

ದಮಯಂತಿಯು ಕೈಚೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದಳು- 'ಆರ್ಯಪುತ್ರ! ನನ್ನ ಮೇಲೆ ದೋಷಾರೋಪಣೆ ಮಾಡುವುದು ಉಚಿತವಲ್ಲ. ನಾನು ನನ್ನ ಮುಂದೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದ್ದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಮ್ಮನ್ನೇ ವರಿಸಿದ್ದೇನೆಂಬುದು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದೆನು ಮತ್ತು ಅವರು ನಾನು ಹೇಳಿದ್ದ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಪುನರುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ನಾಲ್ಕಾರು ಕಡೆ ತಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಪರ್ಣಾದನೆಂಬ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಗರದಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೂ ಸಹ ಬಂದಿದ್ದನು. ಅವನು ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ನಿಮಗೆ ತಿಳಿಸಿದ್ದನು ಮತ್ತು ನೀವು ಅವರಿಗೆ ಯಥೋಚಿತ ಉತ್ತರವನ್ನು ಸಹ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಿರಿ. ಈ ಸಮಾಚಾರವನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾನು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಕರೆಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ಯುಕ್ತಿ ಮಾಡಿದೆನು. ಒಂದು ದಿನದಲ್ಲಿ ಕುದುರೆಗಳ ರಥದಿಂದ ನೂರು ಯೋಜನ ದೂರ ಕ್ರಮಿಸಬಲ್ಲವರು ನೀವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಮನುಷ್ಯನೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ. ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ ಪರಪುರುಷನ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಚರಣಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಶಿಸಿ ಶಪಥ ಪೂರ್ವಕ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ.

* ಕಥಂ ನು ನಾರೀ ಭರ್ತಾರಮನುರಕ್ತಮನುವ್ರತಮ್ |

ಉತ್ಸ್ರಜ್ಯ ವರಯದನ್ಯಂ ಯಥಾ ತ್ವಂ ಭೀರು ಕರ್ಹಿಚಿತ್ ||

ಆದರೆ, ನಾನು ಎಂದಾದರೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲಾದರೂ ಪಾಪಕರ್ಮ ಮಾಡಿದ್ದರೆ, ನಿರಂತರ ಭೂಮಿ ಮೇಲೆ ಚಲಿಸುವ ವಾಯು ದೇವರು, ಭಗವಾನ್ ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸಿನ ದೇವತೆ ಚಂದ್ರನು ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಲಿ. ಈ ಮೂವರು ದೇವತೆಗಳೂ ಭೂಮಂಡದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಸತ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಲಿ ಮತ್ತು ನಾನು ಪಾಪಿನಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ನನ್ನನ್ನು ತ್ಯಾಗಮಾಡಲಿ'. ಆ ಕೂಡಲೇ ವಾಯುದೇವರು ಅಂತರಿಕ್ಷದಿಂದ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದನು- 'ರಾಜಾ! ದಮಯಂತಿಯು ಯಾವ ಪಾಪವನ್ನೂ ಮಾಡಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನು ಸತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ಈಕೆಯು ಮೂರು ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ತನ್ನ ಉಜ್ವಲವಾದ ಶೀಲವ್ರತವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾಳೆ. ನಾವುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಈಕೆಯ ರಕ್ಷಕರ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದೇವೆ ಮತ್ತು ಈಕೆಯ ಪತಿವ್ರತಾ ವ್ರತದ ಪವಿತ್ರತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದೇವೆ'.*

ಈಕೆಯು ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹುಡುಕುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸ್ವಯಂವರದ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ವಾಸ್ತವವಾಗಿಯೂ ದಮಯಂತಿ ನಿನಗೆ ಯೋಗ್ಯಳು ಮತ್ತು ನೀನು ದಮಯಂತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯನಾಗಿದ್ದೀಯೆ. ಯಾವ ಸಂದೇಹವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ಆಕೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸು. ವಾಯುದೇವನು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಆಕಾಶದಿಂದ ಪುಷ್ಪವೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು, ದೇವ ದುಂದುಭಿಗಳು ಮೊಳಗಿದವು. ತಂಪಾದ, ಮಂದ-ಸುಗಂಧ ವಾಯು ಚಲಿಸಿತು. ಇಂತಹ ಅದ್ಭುತ ದೃಶ್ಯವನ್ನು ನೋಡಿ ರಾಜಾ ನಳನು ತನ್ನ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸಿಕೊಂಡನು ಮತ್ತು ನಾಗರಾಜ ಕಾರ್ಕೋಟಕನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೊದ್ದುಕೊಂಡು ಅವನ ಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡಿದನು. ಆತನ ಶರೀರ ತಕ್ಷಣ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ದಮಯಂತಿಯು ರಾಜ ನಳನನ್ನು ಮೊದಲಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಆತನನ್ನು ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡಳು ಮತ್ತು ಅಳಲಾರಂಭಿಸಿದಳು. ರಾಜಾ ನಳನು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು

* ಏವಮುಕ್ತಸ್ತಥಾ ವಾಯುರಂತರಿಕ್ಷಾದಭಾಷತ |
 ನೈಷಾ ಕೃತವತೀ ಪಾಪಂ ನಳ ಸತ್ಯ ಬ್ರವೀಮೀ ತೇ ||
 ರಾಜಂಭೀಲನಿಧಿಃ ಸ್ವೀತೋ ದಮಯಂತ್ಯಾ ಸುರಕ್ಷಿತಃ |
 ಸಾಕ್ಷಿಣೋ ರಕ್ಷಿಣಶ್ಚಾಸ್ಯಾ ವಯಂ ತ್ರೀನ್ ಪರಿವತ್ಸರಾನ್ ||

ಅಪ್ಪಿಕೊಂಡನು ಮತ್ತು ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಎದೆಗಪ್ಪಿಕೊಂಡು ಮುದ್ದಿನ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದರು. ಆ ಇಡೀ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ದಮಯಂತಿಯ ಜೊತೆ ಮಾತನಾಡುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಕಳೆಯಿತು.

ಪ್ರಾತಃಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಿ ಸುಂದರವಾದ ಉಡುಪನ್ನು ತೊಟ್ಟು ದಮಯಂತಿ ಮತ್ತು ರಾಜ ನಳ ಇಬ್ಬರೂ ಭೀಮನ ಬಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಆತನ ಪಾದಗಳಿಗಿದರು. ಭೀಮನು ಬಹಳ ಆನಂದದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದನು. ಈ ಸಮಾಚಾರ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹರಡಿತು. ನಗರದ ನರ-ನಾರಿಯರೆಲ್ಲರೂ ಆನಂದಭರಿತರಾಗಿ ಉತ್ಸವವನ್ನಾಚರಿಸಿದರು. ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆ ನಡೆಯಿತು. ಬಾಹುಕನ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದವನು ರಾಜಾ ನಳನೆಂಬುದೂ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಅವನು ತನ್ನ ಪತ್ನಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿದನೆಂಬುದೂ ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ಆಗ ಅವನು ಬಹಳ ಆನಂದದಿಂದ ನಳನನ್ನು ತನ್ನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಕ್ಷಮೆ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. ರಾಜಾ ನಳನು ಆತನ ಉತ್ತಮ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ತಳಿಸಿ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿ ಆತನಿಗೆ ಸತ್ಕಾರ ಮಾಡಿದನು. ಜೊತೆಗೆ ಅವನಿಗೆ ಅಶ್ವವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿದನು. ರಾಜಾ ಋತುಪರ್ಣನು ಬೇರೊಬ್ಬ ಸಾರಥಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ರಾಜಾನಳನು ಒಂದು ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ಕುಂಡಿನ ನಗರದಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದನು. ಅನಂತರ ತನ್ನ ಮಾವ ಭೀಮನ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು ಕೆಲವು ಜನರೊಡನೆ ನಿಷಧ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರಟನು. ರಾಜಾ ಭೀಮನು ಒಂದು ಶ್ವೇತವರ್ಣದ ರಥ, ಹದಿನಾರು ಆನೆ, ಐವತ್ತು ಕುದುರೆ ಮತ್ತು ಆರುನೂರು ಕಾಲಾಳುಗಳನ್ನು ರಾಜಾ ನಳನ ಸಂಗಡ ಕಳುಹಿಸಿದನು. ತನ್ನ ನಗರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ರಾಜಾ ನಳನು ಪುಷ್ಕರನನ್ನು ಭೇಟಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದನು. 'ನೀನು ಕಪಟಯುಕ್ತ ದ್ಯೂತವನ್ನು ಪುನಃ ನನ್ನೊಡನೆ ಆಡು, ಇಲ್ಲವೇ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಾಗು'. ಪುಷ್ಕರನು ನಗುತ್ತಾ ಹೇಳಿದನು- 'ಒಳ್ಳೆಯ ಮಾತು, ನಿನಗೆ ಪಣಕ್ಕಿಡಲು ಪುನಃ ಹಣ ಸಿಕ್ಕಿತು. ಬಾ, ಈ ಸಾರಿ ನಿನ್ನ ಹಣ ಹಾಗೂ ದಮಯಂತಿಯನ್ನೂ ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವೆನು'. ನಳ ಮಹಾರಾಜನು ಹೇಳಿದನು - ಅಯ್ಯಾ ತಮ್ಮಾ! ಜೂಜಾಡು, ಮಾತೇಕೆ ! ಸೋತು ಹೋದರೆ ನಿನ್ನ ಸ್ಥಿತಿ

ಏನಾಗುವುದೆಂದು ಗೊತ್ತಿದೆಯೇ?' ಜೂಜು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ರಾಜಾ ನಳನು ಮೊದಲನೇ ಪಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪುಷ್ಕರನ ರಾಜ್ಯ ರತ್ನಗಳ ಭಂಡಾರ ಮತ್ತು ಅವನ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಸಹ ಗೆದ್ದುಕೊಂಡನು. ಈಗ ಪುಷ್ಕರನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು- 'ಈ ರಾಜ್ಯವೆಲ್ಲಾ ನನ್ನದಾಯಿತು. ಈಗ ನೀನು ದಮಯಂತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣೆತ್ತಿಯೂ ನೋಡಲಾರೆ. ನೀನು ದಮಯಂತಿಯ ಸೇವಕನಾದೆ. ಎಲೈ ಮೂರ್ಖ ! ಮೊದಲನೆಯ ಸಲವೂ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಜಯಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಕೆಲಸ ಕಲಿಯದಾಗಿತ್ತು. ನಿನಗೆ ಅದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ನಾನು ಕಲಿಯ ದೋಷವನ್ನು ನಿನ್ನ ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಲು ಇಚ್ಛಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ನಿನ್ನ ಜೀವನವನ್ನು ಸುಖವಾಗಿ ಕಳೆಯುವೆ, ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡುವೆನು. ನಿನ್ನ ಮೇಲಿನ ಪ್ರೇಮ ನನಗೆ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ಇದೆ. ನೀನು ನನ್ನ ಸಹೋದರ, ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ವಕ್ರ ದೃಷ್ಟಿ ಬೀರುವುದಿಲ್ಲ. ನೀನು ನೂರು ವರ್ಷ ಬಾಳು.' ರಾಜಾ ನಳನು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿ ಪುಷ್ಕರನಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ಕೊಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ಆಲಂಗಿಸಿಕೊಂಡು ನಂತರ ಆತನಿಗೆ ಹೊರಡಲು ಅನುಮತಿ ಕೊಟ್ಟನು. ಪುಷ್ಕರನು ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುತ್ತಾ ರಾಜಾ ನಳನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು- 'ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಅಕ್ಷಯ ಕೀರ್ತಿಯುಂಟಾಗಲಿ ಮತ್ತು ನೀವು ಹತ್ತುಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಳುವಂತಾಗಲಿ. ನೀವು ನನಗೆ ಅನ್ನದಾತಾ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣದಾತಾ ಸಹ ಆಗಿದ್ದೀರಿ.' ಪುಷ್ಕರನು ಒಳ್ಳೆಯ ಸತ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಮರ್ಯಾದೆಯೊಂದಿಗೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳವರೆಗೆ ನಳ ಮಹಾರಾಜನ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿದ್ದನು. ಅನಂತರ ಸೈನ್ಯ, ಸೇವಕರು ಮತ್ತು ಕುಟುಂಬದವರೊಡನೆ ತನ್ನ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ನಳ ಮಹಾರಾಜನೂ ಸಹ ಪುಷ್ಕರನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ರಾಜಧಾನಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದನು. ಎಲ್ಲಾ ನಾಗರಿಕರೂ, ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಜೆಗಳು ಹಾಗೂ ಮಂತ್ರಿ ಮಂಡಲದ ಜನರೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟರು ಅವರು ಹರ್ಷ ಪುಲಕಿತರಾಗಿ ಕೈಜೊಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಳನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ನಿವೇದಿಸಿಕೊಂಡರು. 'ರಾಜೇಂದ್ರ! ಇಂದು ನಾವುಗಳೆಲ್ಲರೂ ದುಃಖದಿಂದ ಪಾರಾಗಿ ಸುಖದಿಂದ್ದೇವೆ. ದೇವತೆಗಳು ಇಂದ್ರನ ಸೇವೆ ಮಾಡುವಂತೆಯೇ ನಿಮ್ಮ ಸೇವೆ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಬಂದಿದ್ದೇವೆ'.

ಮನೆ-ಮನೆಲ್ಲಿಯೂ ಆನಂದದ ಸಮಾರಂಭ ಜರುಗಿದವು. ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಂತಿ ಹರಡಿತು. ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಉತ್ಸವಗಳು ನಡೆದವು. ರಾಜ

ನಳನು ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ದಮಯಂತಿಯನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿದನು. ರಾಜಾ ಭೀಮನು ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಉಡುಗೊರೆಗಳ ಸಹಿತ ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟನು. ದಮಯಂತಿಯು ತನ್ನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅರಮನೆಗೆ ಬಂದಳು. ನಳ ಮಹಾರಾಜನು ಬಹಳ ಆನಂದದಿಂದ ಕಾಲ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನ ಕೀರ್ತಿ ದೂರ-ದೂರದವರೆಗೂ ಹರಡಿತು. ಆತನು ಧರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರಜಾ-ಪಾಲನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನು ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಭಗವಂತನ ಆರಾಧನೆ ಮಾಡಿದನು.

ಬೃಹದಶ್ವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ - 'ಯುಧಿಷ್ಠಿರನೇ! ನಿನಗೂ ಸಹ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ರಾಜ್ಯ ಮತ್ತು ಆಪ್ತ ಬಂಧುಗಳು-ಬಳಗದವರು ದೊರೆಯುವರು. ನಳನು ಜೂಜಾಡಿ ಬಹು ದುಃಖವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅವನು ಏಕಾಂಗಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಸಹೋದರರಿದ್ದಾರೆ. ದ್ರೌಪದಿಯಿದ್ದಾಳೆ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡ-ದೊಡ್ಡ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹಾಗೂ ಸದಾಚಾರೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿದ್ದಾರೆ. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಶೋಕಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಪಂಚದ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಂದೇ ರೀತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಯೋಚಿಸಿ ಅವುಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಅವನತಿಗಳಿಂದ ಚಿಂತಿಸಬಾರದು. ನಾಗರಾಜ ಕಾರ್ಕೋಟಕ, ದಮಯಂತಿ, ನಳ ಮತ್ತು ಋತುಪರ್ಣ ಇವರ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ, ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಕಲಿಯುಗದ ಪಾಪಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ದುಃಖಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಕೋಟಕಸ್ಯ ನಾಗಸ್ಯ ದಮಯಂತ್ಯಾ ನಳಸ್ಯ ಚ |
ಋತುಪರ್ಣಶ್ಚರಾಜರ್ಷೀಕೀರ್ತನಂ ಕಲಿನಾಶನಮ್ ||

